

Notariatas

NOTARIATO REFORMAI – 30.
KONFERENCIJOS MEDŽIAGA.

Nr. 32/2023

Turinys

IŽANGA	<u>5</u>
IŽANGINIS PRANEŠIMAS	
„Lotyniškajam notariatui Lietuvoje – 30 metų“. Marius Stračkaitis, Lietuvos notarų rūmų prezidentas	<u>6</u>
SVEIKINIMAI	
J. E. Lietuvos Respublikos Prezidentas Gitanas Nausėda (patarėjas Andrius Kabišaitis)	<u>11</u>
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė Viktorija Čmilytė-Nielsen	<u>12</u>
Stasys Šedbaras, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas	<u>14</u>
Ewelina Dobrowolska, Lietuvos Respublikos teisingumo ministrė	<u>16</u>
Christina Noemi Armella, Tarptautinės notariato sąjungos prezidentė	<u>18</u>
Lionel Galliez, išrinktasis Tarptautinės notariato sąjungos prezidentas	<u>19</u>
Richard Bock, justicijos tarėjas, Vokietijos garbės notaras	<u>21</u>
Giampaolo Marcoz, Europos Sąjungos notariatų tarybos 2022 m. prezidentas	<u>23</u>
Peter Stelmaszczyk, Europos Sąjungos notariatų tarybos 2023 m. prezidentas	<u>25</u>
Volodymyr Marčenko, Ukrainos notarų rūmų prezidentas	<u>28</u>
PRANEŠIMAI	
„Lietuvos notariato vieta civilinės teisės sistemoje, jo funkcijos, problemos ir perspektyvos“. Prof. habil. dr. Valentinas Mikelėnas, advokatas	<u>30</u>
„Lietuvos teisė ir visuomenės pasitikėjimas“. Prof. dr. Egidijus Kūris, Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas	<u>37</u>
„Notaro ir jo profesinės savivaldos teisinis statusas Konstitucijos požiūriu“. Prof. dr. Dainius Žalimas, Vytauto Didžiojo universiteto Teisės fakulteto dekanas	<u>49</u>
„Teisėjo ir notaro, kaip prevencinio teisėjo, sąveika ir reikšmė valstybės teisinėje sistemoje. Teismams nebūdingų funkcijų perdavimas notarams“. Sigita Rudėnaitė, Lietuvos teisėjų tarybos pirmininkė	<u>54</u>
„Istorijos ir teisės sąsajos istorijos ir mūsų dienų kontekste“. Prof. dr. Rimvydas Petrauskas, Vilniaus universiteto rektorius	<u>58</u>
„Notariato vieta dabartiniame teisės pasaulyje“. Prof. habil. dr. Vytautas Nekrošius	<u>62</u>
„Kodėl Lietuvoje notarais pasitikima labiausiai?“ Dr. Andrius Smaliukas, advokatas	<u>66</u>

Numerį rengė Lietuvos notarų rūmai

Kalbos redaktorė Edita Birulienė

Leidinyje publikuojamų straipsnių autorių vertinimai, nuomonės nebūtinai sutampa su Lietuvos notarų rūmų pozicija

Leidinyje panaudotos fotografo Eduardo Bareikos, Lietuvos notarų rūmų ir autorių/ pranešėjų archyvų nuotraukos.

Notarų rūmų stiliaus knyga: „ManCanWeb“. Viršelyje panaudotas LNR 30-mečio proginis logotipas, kurio autorė dizainerė Rūta Žalalytė.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-8127

Lietuvos notarų rūmų adresas:
Olimpiečių g. 4, Vilnius
El. p. rumai@notarai.lt
www.notarurumai.lt

Dizainerė Aida Zybartė
Rengė spaudai ir spausdino UAB „Druka“
Mainų g. 5, LT-94101 Klaipėda
Tel. (8 46) 380458
El. p. info@druka.lt
www.druka.lt

© Lietuvos notarų rūmai, 2023

Ižanga

Naujas, 32-asis „Notariato“ numeris – skirtas svarbiai lietuviškojo notariato sukakčiai. 1992 metų gruodžio 1 dieną įsigaliojo Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, kuriuo buvo reformuota iš sovietmečio likusi notariato sistema ir pradėti taikyti lotyniškojo notariato principai. Šia proga 2022 metų gruodžio 3 dieną Vilniuje, Nacionaliniame muziejuje Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų Rūmuose, įvyko konferencija, kurioje apžvelgti ir įvertinti nepriklausomo lotyniškojo notariato Lietuvoje trisdešimtmečio rezultatai. Akademinių ir praktinio pasaulio atstovai – mokslininkai, teisėjai, advokatai, Lietuvos ir užsienio notarai - analizavo notariato padėtį ir patirtį konstitucinės, civilinės teisės aspektais, apžvelgė sąsajas su istorija, pasidalino nuomonėmis apie notariato dabarties ir ateities iššūkius, kelius, kuriais gali pasukti notaro profesija. Konferencijos dalyvių sveikino Lietuvos politinės vadovybės atstovai, tarptautinių notariato organizacijų vadovai.

Leidinio puslapiuose – konferencijoje nuskambėję pranešimai ir pasisakymai.

Linkime malonaus ir prasmingo skaitymo,
Jūsų „Notariatas“

**MARIUS
STRAČKAITIS**

Lietuvos notarų rūmų
prezidentas,
Klaipėdos m. notaras

Lotyniškajam notariatui Lietuvoje – 30 metų

Garbūs svečiai,
Gerbiamieji kolegos notarai,
ponios ir ponai,

Dėkoju visiems šį ryt gausiai susirinkusiems į Lietuvos notariato reformos 30-mečiui skirtą konferenciją čia, Vilniuje, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Valdovų rūmuose. Tai vieta, kur prieš kelis šimtus metų klostėsi ir stiprėjo ne tik mūsų valstybingumas, bet ir raštininko, o vėliau – ir notaro profesijos tradicijos. Prieš šešerius metus, 2016-aisiais, buvo paminėtos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Antrojo Statuto 450-osios metinės. O būtent Antrajame Statute buvo įtvirtintos žemės teismų raštininko pareigos, kurios visiškai panašios į notaro atliekamas funkcijas. Todėl Antrojo Statuto metines minėjome kaip notaro profesijos ištakų Lietuvoje sukaktį. O iš tiesų viešųjų notarų tradicijos siekia 14 amžiaus antrosios pusės Lietuvos valdovų laikus, Lietuvos krikšto epochą, ir džiugu žinoti, kad autoritetingi istorikai tiria šį mūsų profesijos istorijos aspektą. Nors nuo Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikų viešųjų notarų mus skiria šimtmečiai, tokių notarų buvimas yra viena iš priežasčių, kodėl Lietuvoje atsirado ir susiformavo lotyniškasis notariatas ir kodėl mes šiandien švenčiame modernaus Lietuvos notariato 30-metį.

Ką tik grįžau iš Tarptautinės notariato sąjungos kongreso ir ant stalo radau visiškai „karštus“ sociologinės apklausos rezultatus. Pagal Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro „Vilmorus“ tyrimo rezultatus, tarp dešimties teisinių profesijų ir institucijų gyventojai labiausiai pasitiki notarais – net 68 procentai. Sociologinius tyrimus atliekame

nuo 2005 metų. Tyrimo vykdytojų buvo įvairių, bet kaskart gyventojų pasitikėjimas notais buvo aukščiausias tarp visų teisinių profesijų.

Man džiugu, kad kelerius metus iš eilės didžiausio gyventojų pasitikėjimo trejete yra notai, policininkai ir advokatai. Tai rodo, kad visuomenė iš esmės pasitiki mūsų valstybės teisine sankloda. Notai garantuoja teisės viršenybę civiliniuose santykiuose. Policija užtikrina viešąją tvarką. Advokatai gina kiekvieno iš mūsų teises. Visuomenės pasitikėjimas šiomis teisinėmis profesijomis liudija, kad mūsų valstybės Konstitucijos ir svarbiausių teisės aktų architektai nesuklydo, jų vizija ir pasirinkti keliai buvo teisingi. O tai, kas teisinga, nereikia griauti ar laužyti, ardyti. Galima tik tobulinti.

Žinoma, notaras yra taikios profesijos atstovas, tačiau vien to nepakanka, kad žmonės juo pasitikėtų. Tiek pasitikėjimas notariatu, tiek ir jo darbo kokybė lemia tai, kad notarams suteikiamos vis naujos funkcijos. Štai 2023 m. notai spręs dėl asmenų galimybės sudaryti sandorius su šeimos turtu, tam tikrais atvejais galės patvirtinti santuokos nutraukimą. Nors naujų funkcijų suteikimas kelia ir nerimo, tačiau, kaip parodė ankstesnė patirtis, notariatas iššūkius įveikia sėkmingai.

Ponios ir ponai,

Prieš tris dešimtmečius įvykusią notariato reformą mačiau teisės studento akimis, vėlesnius pokyčius – notaro padėjėjo ir jauno notaro akimis. Jau pusantro dešimtmečio į notariatą žvelgiu ir kaip Notarų rūmų prezidiumo narys ir prezidentas. Todėl išskirčiau kelis esminius lūžio taškus, kurie lėmė privataus ir laisvo notariato profesijos raidą ir neabejotiną sėkmę. Man ypač malonu, kad čia salėje yra ir už tuos lūžio momentus atsakingų žmonių – teisės akademikų ir praktikų, politikų, kurie inicijavo ir parengė būtinus pokyčius.

Pirmasis tokių lūžių ir esminių pokyčių – amžių sandūroje priimtas naujasis Civilinis kodeksas, numatęs, sakykime drąsiai – plačius privatinės teisės ir konkrečiai – notariato teisės horizontus. Kaip Civilinio kodekso pasekmė įvyko ir nepaprastai sėkminga hipotekos reforma. Jos principai tokie aiškūs ir teisiškai pagrįsti, kad vienas po kito žlugo neapgalvoti bandymai tą reformą apgręžti, antireformuoti ir panašiai.

Kitas esminis lūžis – informacinių technologijų atėjimas į notaro darbą. 2009-ųjų liepos pirmoji, kai notai pradėjo naudotis elektronine sistema rengdami ir registruodami nekilnojamojo turto sandorius, mums tada neatrodė nei džiaugsmas, nei pasiekimas. Kelerius metus drauge su Registrų centru ir Teisingumo ministerija rengdamiesi nekilnojamojo turto sandorių daliniam automatizavimui, net neįsivaizdavome, kiek toli mus nuves informacinės technologijos. Registrų centro parengtą sistemą teko nuolat tobulinti, mes barėmės, pykome, tačiau jau 13 metų neįsivaizduojame notaro darbo be šios ir kitų, vėliau atsiradusių sistemų. Ir būtent šios bei kitų valstybės sukurtų sistemų pirminis netobulumas atvėrė mums akis ir mes pradėjome galvoti apie savarankiškos elektroninės sistemos kūrimą. Taip, būtent ilgas ir vingiuotas, o kartais – duobėtas, bendradarbiavimo su Registrų centru kelias mus atvedė prie kito esminio lūžio.

Taigi, ponios ir ponai, trečiasis esminis lūžis – eNotaro atsiradimas ir nuotolinių notarinių veiksmų įteisinimas. Po dešimtmečio darbo ir tam išleistų šimtų tūkstančių eurų

notariato – ir tik notariato – lėšų, 2019-aisiais, Covid pandemijos išvakarėse turėjome sistemą eNotaras, sujungusią į vieną visumą visus notarų ir jų biurus. Sistema turėjo ne tik palengvinti kasdienį notaro darbą, bet ir sukurti dar geresnę elektroninę sąveiką su klientais, automatizuoti tokius procesus, kaip notarinių veiksmų registras, sąskaitų išrašymas ir ataskaitų teikimas. Keturios pandemijos dienos, kai notarų biurai buvo uždaryti, parodė, kad notaras privalo dirbti net per karą, marą ar tvaną. Tai paskatino mus kreiptis į Teisingumo ministeriją – mes turime sprendimą, kuris užtikrina saugų ir patikimą notaro darbą. Mes turime sprendimą, kuris užtikrins teisės viršenybę net ir elektroninėje erdvėje, kuris garantuos galimybę piliečiams atlikti notarinį veiksma per nuotolį, nesvarbu, ar už lango pandemija, ar iki notaro biuro – tūkstančiai kilometrų.

Dėkojame tiek buvusios kadencijos politinei daugumai, kuri mumis patikėjo, tiek naujai politinei daugumai, kuri paskatino nuotolinio notariato įteisinimo procesą. Po trijų dešimtmečių nuo pirmojo Notariato įstatymo turime jo naujausią versiją, kuri numato galimybę atlikti notarinius veiksmus per nuotolį Notarų rūmų sukurtoje ir administruojamoje eNotaro elektroninėje sistemoje.

9438 – tiek nuotolinių notarinių veiksmų atlikta nuo 2021-ųjų liepos 1-osios iki šių metų gruodžio pirmosios. Matote, skaičius artėja prie dešimties tūkstančių, ir toliau jis didės. Kas mėnesį notari atlieka daugiau kaip tūkstantį nuotolinių notarinių veiksmų. Ši didėjimo statistika mus gerai nuteikia, bet neužburia. Iš pat pradžių mes deklaravome, kad nuotolinis notariatas yra ne alternatyva, ne pakaitalas įprastam notarinių veiksmų atlikimo būdui, o tik papildoma, dar viena galimybė klientui. Mes ir toliau laikysimės nuostatos, kad negali būti jokių kompromisų, kai kalbama apie notaro kontrolę, apie notarinio veiksmo saugumą. Notarinės kontrolės atsisakymas sukelia pavojingų pasekmių. Prieš dešimtmetį atsisakius notaro dalyvavimo, steigiant juridinius asmenis, mes įspėjome apie piktnaudžiavimų ir klastojimų grėsmę. Šiomet mūsų įspėjimas pasitvirtino. Už šnipinėjimą kitai valstybei nuteisto piliečio vardu su elektroniniu parašu buvo įsteigta asociacija, kurios veikla kelia susirūpinimą valstybės saugumo požiūriu, ir teisėsauga jau kelis mėnesius vis nebaigia tyrimo, kaip tai galėjo nutikti. Tokiu abejotinu keliu įsteigtos asociacijos veikla dar nenutraukta.

Ponios ir ponai,

30-metų – brandumo amžius, kai mūsų teisinė asociacija gali būti laikoma atsistojusi ant kojų. Džiugu, kai turime pasiekę ir tarptautinį pripažinimą. Ką tik Tarptautinė notariato sąjunga pagausėjo dviem narėmis – Kazachstanu ir Uzbekistanu. Man didelė garbė pripažinti, kad šių dviejų valstybių kelionė Lotyniškojo notariato keliu įvyko dalyvaujant Lietuvos notarų rūmams. Vizitai, seminarai, konferencijos – tik dalis mūsų suteiktos metodinės pagalbos. Lietuvos notariato reformų patirtis reikalinga visur, kur lotyniškasis notariatas skinasi kelią arba yra tobulinamas.

Atskira istorija mus sieja su Ukraina. Ukrainos notariatas – ne tik mūsų šeimos narys Tarptautinėje notariato sąjungoje, tai beveik tikraja to žodžio prasme mūsų šeimos narys. Sunku suskaičiuoti, kiek vizitų, seminarų, konferencijų surengėme drauge, stengdamiesi padėti notaro profesijai Ukrainoje. Kai šios šalies padangę užtemdė juodi karo debesys,

pasijutome, lyg ta baisi nelaimė įvyko mums. Vieni pirmųjų tarp notariatų skyrėme kryptingą finansinę paramą Ukrainos notarų rūmų įsteigtam labdaros fondui „Išgelbėkime Ukrainos notarus ir jų šeimas“. Visiškai netrukus jūs išgirsite Ukrainos notarų rūmų prezidento, mano mielo draugo Volodymyro Marčenkos sveikinimą. Jis įrašytas nuotoliniu būdu, Kyjive dingstant elektros tiekimui ir internetui. Mes visi žinome, kad tai įvyko po nuožmių Rusijos raketinių atakų prieš Ukrainos miestus ir šalies energetikos infrastruktūrą. Mes ir toliau visais būdais ir visomis priemonėmis teiksime paramą Ukrainos notarams. Viena, bet ne vienintelė šių kryptių – diplomatinė parama. Mūsų iniciatyva, parėmus Baltijos draugams Estijoje ir Latvijoje bei Vokietijai, gimė Europos Sąjungos notariatų tarybos sprendimas suteikti Ukrainos notarų rūmams stebėtojo statusą – tai žingsnis iki visateisės narystės. Taip pat mūsų iniciatyva ir su draugų estų, latvių bei vokiečių parama Tarpautinė notariato sąjunga išgirdo mūsų siūlymą ir nusprendė neribotam laikui sustabdyti valstybių agresorių – Rusijos ir Baltarusijos – notarų rūmų narystę notariato sąjungoje. Mes laikomės požiūrio, kad žmonės, remiantys agresiją prieš laisvą, taikią ir demokratinę valstybę, negali būti teisingumą ir teisės viršenybę propaguojančios organizacijos nariais.

Ponios ir ponai,

Iki šiol kalbėjau apie mūsų lietuviškojo notariato praeitį ir dabartį. O kokia mūsų vizija? Koks Lietuvos notariatas „2030“ ar „2050“? Žvelgti į ateitį – sunki užduotis. Aš pats prieš dešimtį metų net įsivaizduoti negalėjau ne tik nuotolinio notarinio veiksmo, bet ir patikimo, konfidencialaus nuotolinio ryšio su klientu seanso. Nepasitikėjome bankiniais atsiskaitymais, o ką jau kalbėti apie nuotolines asmens identifikavimo priemones. Kur nuves technologijos?

Kad ir kur jos vestų, kokių atsirastų technologinių sprendimų, mūsų požiūriu, pirmiausia jie bus priedas prie notaro darbo esmės – užtikrinti notarinio veiksmo teisėtumą. Jei technologinės priemonės padės atpažinti klientą ne tik pagal veidą, bet ir nuskaitydamos jo akies rainelę, ar pritaikius kokį nors kitą integruotos biometrijos būdą – tegul, kodėl gi ne? Jei nuotolinio sandorio šalis kažkada galėsime matyti ne kompiuterio ekrane, o drauge sėdint trimatės erdvės virtualiame kabinete – kodėl gi ne?

Lietuva drauge su Europos Sąjungos valstybėmis eina skaitmenizavimo keliu. Skaitmeninė notariato transformacija, apie kurią kalbėjau, ne tik užtikrina notarų veiklos efektyvumą, tačiau sudaro prielaidas naujų, nuolat kintančius vartotojų poreikius atitinkančių paslaugų sukūrimą. Apie tai naujausiame mūsų elektroniniame leidinyje rašo informacinių technologijų ekspertai.

Jų nuomone, klastojimo, melagingos informacijos, pinigų plovimo ir elektroninių nusikaltimų amžiuje teisinių santykių saugumas virtualioje erdvėje yra labiau nei bet kada svarbus visuomenei. Notaras – patikimas pagalbininkas tiems žmonėms, kurie turi mažiau patirties ir galimybių patys dirbti su skaitmeniniais sprendimais. Kartu notaras sudaro galimybes saugiai ir patikimai gauti paslaugas tiems asmenims, kurie geba patys pasinaudoti informacinių technologijų teikiama privalumais.

Sprendžiant šį esminį notariato skaitmeninės transformacijos iššūkį, diskutuojame apie daugelį klausimų. Galbūt tapsime nuolat pilnėjančio elektroninio notarinių veiksmų

ir dokumentų registro tvarkytojais? Ar efektyvu, kad didelę dalį notarinių veiksmų notaras atlieka ne savo darbinėje aplinkoje, bet kitų institucijų sukurtose informacinėse sistemose? Ar negalėtų notaras, patvirtinęs sandorį, ne perduoti duomenis valstybės registru, o įregistruoti juos? O gal reikia galvoti apie Notarų duomenų integracinio centro kūrimą? Mano nuomone, sprendžiant šiuos klausimus, reikia pakilti virš institucinių interesų ir pažiūrėti, kas naudinga visuomenei.

Visa tai – ne tik technologiniai, bet ir politiniai klausimai, kurie galbūt iškils jau per artimiausius kelerius metus. Priimant tokius sprendimus visada turime bendradarbiauti su įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovais. Reikia pripažinti, kad politikams reikia didelės išminties ir drąsos kartais pabūti nepopuliariu minutę, bet priimti teisingą sprendimą, dėl kurio nereikėtų gėdytis ir po 30 metų. Dažnai politikai girdi tik kritiką. Nes gerai atliktas darbas atrodo tarsi savaime suprantamas, už jį pamirštama padėkoti. Todėl šiandien noriu tarti ačiū įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios atstovams – kad ne tik išklauso, bet ir girdi.

Kad ir kur mus nuvestų technologijos, ar 2030-aisiais, ar 2050-aisiais, tikiu, kad notaro darbo centre, kaip ir prieš 30 metų bus teisėtumo užtikrinimas. Aukštos kvalifikacijos, patyręs, tiek teisės klasiką, tiek naujusias šio mokslo realijas išmanantis teisininkas. Mokantis atvirai ir nuoširdžiai bendrauti su savo klientu, saugantis paslaptis ir užkertantis kelią klastai, apgavystei. Įsiklausantis į žmogų, mokantis suprasti jo valią, o kartu ir gebantis patarti savo srities profesionalas. Šiandien konferencijos metu pamatysite interviu su kolegėmis notarėmis fragmentus. Dalies jų, dirbusių dar notariato reformos metu, įgaliojimai jau baigėsi. Tačiau pažiūrėkite į jų veidus, jų motyvaciją, kalbėjimą ir tikėjimą. Toks turi būti notaras.

Dar kartą sveikinu Jus susirinkus į konferenciją ir dėkoju Jums už dėmesį.

Lietuvos notarų rūmų prezidento Mariaus Stračkaičio pranešime – žvilgsnis į „Notarą 2030“.
Foto Eduardo Bareikos.

ANDRIUS KABIŠAITIS

Lietuvos Respublikos
Prezidento
Vyriausiasis patarėjas,
Teisės grupės
vadovas

Gerbiamasis Notarų rūmų presidente, Gerbiamieji notarai ir konferencijos dalyviai!

Man suteikta garbė perduoti jums Jo Ekscelencijos Lietuvos Respublikos Prezidento Gitano Nausėdos sveikinimą lotyniškojo notariato Lietuvoje 30-mečio proga.

„Gerbiamieji notarai,

Sveikinu jus garbingo trisdešimtmečio proga. Jūsų kompetencija ir įdirbis patvirtina, kad prieš tris dešimtmečius priimtas sprendimas pereiti prie savarankiškai funkcionuojančios notariato sistemos buvo teisingas. Šiandien jūs atliekate išskirtinai reikšmingą vaidmenį užtikrindami civilinių teisinių santykių teisėtumą ir stabilumą, taip pat asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugą. Esate taikių sprendimų liudytojai, o kartu ir šios taikos garantai, prižiūrintys, kad šalių priimti sprendimai nepažeistų jų interesų pusiausvyros. Naujos funkcijos, perduotos notarams, rodo valstybės pasitikėjimą jūsų kompetencija, nepriekaištingos reputacijos profesionalų bendruomene, kuri veikia vadovaudamasi teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principais. Gebėjimas išlaikyti šios bendruomenės vienybę ne tik jus sustiprina, bet ir leidžia visiems Lietuvos žmonėms jaustis saugiau. Linkiu kiekvienam iš jūsų žengti nuolatinio tobulėjimo keliu. Kasdien vadovaudamiesi savo patirtimi, išlikite atviri naujovėms ir stenkitės būti pavyzdžiu, kuriuo norės žengti kiti.“

Dėkoju už dėmesį.

**VIKTORIJA
ČMILYTĖ-NIELSEN**

Lietuvos Respublikos
Seimo Pirmininkė

**Gerbiamieji notariai,
konferencijos dalyviai ir svečiai,**

Prieš kelias dienas sukako lygiai 30 metų, kai Lietuvoje veikia laisvasis, privatus lo-
tyniškojo tipo notariatas, sėkmingai reformuotas iš valstybinio notariato sistemos, ga-
lijusios Lietuvoje iki 1992 metų gruodžio 1-osios dienos. Per 30 metų profesionalus ir
nepriklausomas Lietuvos notariatas tapo integralia mūsų teisinės sistemos ir teisinės
valstybės dalimi. Sveikinu jus su šia puikia ir reikšminga sukaktimi.

Teisinių specialybė apima garbingų profesijų grupę. Teisėjai, advokatai, prokurorai,
notariai, antstoliai ir kiti. Tačiau demokratinėje teisinėje valstybėje notaro profesijos misi-
ja – ypatinga. Teisė yra sudėtinga sistema dėl kelių priežasčių. Dėl plataus reguliavimo,
specifinės kalbos, dinamiškos sistemos, kuri keičiasi ir turi nuolat keistis. Vos per dvejus
šios kadencijos metus Seimas priėmė beveik tūkstantį įstatymų. Suprantama, dažnai tai
buvo tik iki šiol galiojusį įstatymų pataisos, tačiau ir jos rodo, kad ši sistema yra ypač di-
namiška. Vidutiniam, net ir gerai išsilavinusiam Lietuvos gyventojui ji sunkiai suvaldoma.
Taigi tam, kad žmogus jaustųsi saugus teisinėje aplinkoje, reikalingi teisės ekspertai, ku-
rie padėtų įgyvendinti jo prigimtines teises, apginti teisėtus interesus ir nepasiklysti tarp
besikeičiančių teisės aktų nuostatų. Teisės ekspertai, kurie užtikrintų, kad pasirašomas
teisinis dokumentas yra teisėtas, gerai parengtas, atitinka įstatymų ir kitų teisės aktų re-
guliuojamus, o prireikus turi ir oficialaus rašytinio įrodymo galią.

Būti tokiu teisės ekspertu valstybė patikėjo, be kita ko, ir notarams, o galbūt netgi pir-
miausia notarams. Notaro funkcijos turi būti įgyvendinamos netik kvalifikuotai, bet ir – o tai

labai svarbu – laikantis tam tikrų etikos taisyklių. Notarų rūmai užtikrina, kad visi notarų bendruomenės nariai šių taisyklių laikytųsi. Suprantu, kad tai nėra taip paprasta, kaip gali pasirodyti iš pirmo žvilgsnio. Tai vadinamasis *bare minimum*, nespecifinė kompetencija, o neretai apie notarų ir kitus teisininkus kalbama kaip apie savotiškus burtininkus, suponuoja ir aukštą moralinę kvalifikaciją. Priešingu atveju gali nukentėti ne tik asmuo, o ir – deja, bet apie tai kalbama gerokai rečiau – pats teisinės valstybės principas, grįstas šio asmens pasitikėjimu valstybe ir jos institucijomis.

Lietuvos notariato ištakos siekia 13 amžių ir glaudžiai siejasi su Lietuvos valstybės ištakomis, kai, valdant karaliui Mindaugui, raštininkų – notarijų – funkcijas atliko vienuoliai. Vėliau geriausi notarų bendruomenės atstovai taip pat visada buvo objektyvūs, nešališki, nepriklausomi ir atsakingi.

Džiugu, kad šiuolaikinis Lietuvos notaras išlieka atsidavęs šioms svarbioms puikioms pirmtakų tradicijomis, efektyviai sprendžia kylančius iššūkius, reikšmingai stiprina teisinę valstybę, svariai gerina civilinę apyvartą, ūkinės veiklos saugumą ir Lietuvos pozicijas „Doing Business“ ir kituose pasauliniuose reitinguose. Ir žinoma, su didele satisfakcija noriu pastebėti, kad savo darbe jūs aktyviai naudojate pažangiausias technologijas, kurios stipriai pagerina jūsų paslaugų kokybę ir prieinamumą.

Norėčiau palinkėti jums kuo didžiausios sėkmės vykdant svarbų darbą, geros ir įdomios konferencijos bei džiaugsmingo garbingos sukakties minėjimo!

Notariato reformos 30-mečio konferencijos dalyviai Valdovų rūmų Renesanso salėje.

**DR. STASYS
ŠEDBARAS**

Seimo Teisės ir
teisėtvarkos komiteto
pirmininkas

**Mielas prezidente, kolega Mariau,
Miela ministre, kolegos,
Notarai, notarų padėjėjai ir visa kita komanda,**

Aš tikriausiai galiu kreiptis į jus kaip į kolegas, kaip į bičiulius. Kaip minėjo jūsų prezidentas, man likimas lėmė 1992 metų rudenį būti teisingumo ministro pavaduotoju. Žinoma, aš sveikinu jus ne tik su trisdešimtmečiu. Mes, eidami šiandien į Valdovų rūmus, aikštėje praėjome pro „gimtadienio torto“ formos mūsų centrinę Kalėdų eglę. Ji skirta Vilniui, kuriam sukanka 700 metų. Šie istoriniai prisiminimai – ir 13, ir 14 amžių – mums yra svarbūs. Per jubiliejų prisimeni ištakas, prisimeni žmones, kurie buvo šalia. Ar 30 metų yra daug? Iš tūkstantmetės Lietuvos ir apskritai visos Europos istorijos pozicijų tai nėra daug. Visgi moderniai Lietuvai, aš manau, tai yra daug, nes moderniam amžiuje 30 metų nepriklausomybės mes dar negyvenome. Mes tuo galime džiaugtis, ir kaip Marius (Stračkaitis – red.) minėjo, ir 2030-ieji, ir 2050-ieji, ir galbūt 2300-ieji metai bus švenčiami šiuose rūmuose, laisvoje Lietuvoje.

Prisimindamas reformos laikus, negaliu nepaminėti, kad einant į modernaus notariato modelį, pirmuoju smuiku tuomet grojo parlamentas. Turime prisiminti, kad tuo metu (teisingumo – red.) ministras buvo Vytautas Pakalniškis, daugelio mūsų dėstytojas. Žiūriu į auditoriją ir matau tiek jaunų gražių veidų. Bet dar yra ir vienas kitas „dinozauras“, kaip ir aš, kurie dar prisimena tuos laikus ir prisimena mūsų mielą profesorių ir dėstytoją Vytautą Pakalniškį. Tačiau jis buvo ir ministro pirmininko pavaduotojas, tad ministerijoje jo beveik nebūdavo. Viskas buvo atiduota į mūsų su Zenonu Juknevičiumi rankas. Zenonas Juknevičius buvo ir Jono Prapiesčio, Teisinės sistemos reformos komisijos pirmininko, pavaduotojas.

Kokiu keliu eiti – tai nebuvo paprastas klausimas. Lietuvoje pasiremti tarpukario tradicija – nelabai buvo kuo, nes tokios struktūros, kokia yra sukurta dabar, nepriklausomoje Lietuvoje nebuvo spėta sukurti. 1918 metų lapkričio mėnesį pradėjo veikti pirmoji Vyriausybė, vadovaujama Augustino Voldemaro. Petras Leonas (vis tas pats Petras Leonas, kuris per naktį surašė teismų sutvarkymo įstatymo projektą) pasiekė, kad gruodžio 17 dieną A. Voldemaro ministrų kabinete – Seimo nebuvo tuo metu – būtų priimtas Laikinas Lietuvos notariato sutvarkymo įstatymas. Bet, deja, šis įstatymas nepradėjo gyventi, nes prasidėjo bolševikų puolimas, ir Vyriausybės pasitraukimas į Kauną sukliudė šiam procesui. Ir jau Mykolo Šleževičiaus kabinetas 1919 metų sausio mėnesį iš naujo priėmė „Laikinąjį notariato sutvarkymą“, kuris net neturėjo įstatymo formos. Jei nemeluoją šaltiniai, tik 1939 metais buvo atnaujintos diskusijos apie Notariato įstatymo būtinumą, tačiau tokia galimybė atsirado tik 1990 metais atkūrus Lietuvos valstybę.

Taigi, kokiu keliu eiti? Aš prisimenu įvairias publikacijas, buvo visokiausių nuomonių, buvo patrauklus amerikietiškas modelis, kuriame notarų nėra. Šioje vietoje lemiamą įtaką padarė Vokietijos pagalba, nors Vokietijoje taip pat nėra vieningos sistemos. Yra notarų-advokatų, yra notarų. Štai prieš mane salėje sėdi senas mūsų pažįstamas Richardas Bockas, jam sakau „vielen Dank!“, turbūt jis labai lėmė, kad Lietuvoje buvo pereita prie būtent lotyniškojo notariato modelio.

Kolegos, niekaip negaliu nepaminėti tų žmonių, kuriuos prisimenu, kuriuos labai gerbiau ir kurie buvo notariato reformos darbo grupės nariai. Tai Marija Liutkevičienė, dirbusi Teisingumo ministerijos Notariato skyriaus viršininke. To paties skyriaus konsultantas Vytautas Gaivenis, jis apskritai „notariato tėvas“ Lietuvoje. Notarė Janina Girnienė iš Vilniaus. Kaunietė Dalytė Krikštolaitytė. Ir Vokietijos Koblenco miesto notarų rūmai – ačiū jiems visiems!

Prisimenu, kai buvau jaunas prokuroras, teisėjas, tuomet buvo sovietinis notariatas. Galvodavau, Dieve mano, koks turėtų būti neįdomus darbas. Vienintelį kartą buvau susidūręs su notaru, kai, stojant į universitetą, teko nuorašą patvirtinti. Bet dabar, po 30-ies metų, mes puikiai galime įsivaizduoti, koks tai yra atsakingas, svarbus, koks tai intelektualiai ir emociškai reikšmingas darbas.

Kolegos, būta visokiausių bandymų – tai „melioruoti“ notariatą, tai kažką pakeisti. Manau, kad Lietuvoje įsitvirtino lotyniškasis notariatas. Įrodė savo reikšmingumą. Pastarųjų metų naujos funkcijos nukrauna nuo teismų pečių jiems nebūdingą krūvį, nesakau, kad tai bus notarams iššūkis, bet tai papildomas darbas. Manau, kad notariatas susitvarkė jau su tiek iššūkių, susitvarkys ir su šiuo.

Tikrai nuoširdžiai sveikinu su 30-uju gimtadieniu. Linkiu profesinės išminties, didelės kantrybės, sėkmingai susidoroti su visais šių dienų iššūkiais!

**EWELINA
DOBROWOLSKA**

Teisingumo ministrė

**Gerbiamieji notariato bendruomenės nariai,
svečiai ir dalyviai,**

Tikrai pirmą kartą matau visą salę taip gausiai užpildytą konferencijos metu. Visų pirma, be abejonės, nuoširdžiausi sveikinimai, man atrodo, pasiekus brandą. Kaip mes žinome, Lietuvos teisės aktai reglamentuoja, kad jaunimas yra iki 29-erių metų. Jau pasiekėte brandą, kaip ir mūsų Konstitucija. Ne tik simboliška, bet ir labai pragmatiška, kad trisdešimtmetį su Konstitucija švenčia ir lotyniškas notariatas. Neslėpsiu, mano kadencijos pradžioje daug iš čia esančiųjų, turbūt ir pats Marius, turėjo tą keistą norą įrodyti, kad notariai yra reikalingi. Tai, ką mes matome dabar, kad konferencijos pradžioje numatyta valanda sveikinimams, rodo, kad nebėra apie tai diskusijos. Turbūt tai, ką turėtų suprasti kiekvienas esantis čia – nėra diskusijos, ar notariai yra reikalingi. Nėra diskusijos, ar yra reikalingas toks notariatas, koks buvo pasirinktas prieš 30 metų. Vienintelė diskusija, kurią mes matome, ir konstruktyviai, ir dažnai su Mariumi aptariame – kokio notariato reikia, kokias paslaugas teikiančio, kokia forma teikiančio, kad kuo geriau atlieptų lūkesčius žmonių, kuriems paslaugos yra teikiamos. Valstybės lūkestį, kuri investuoja. Dalis jau tarusiųjų sveikinimo žodžius minėjo funkcijas, kurios nuo sausio 1-osios perduodamos notariatui. Aš sakyčiau, kad tai yra patvirtinimas, jog niekas nekvestionuoja notariato reikalingumo. Perduodami dar daugiau funkcijų, iš esmės patvirtiname, kad netgi tą funkciją, kuri iki šiol atliekama teismų – santuokos nutraukimas, kai nėra ginčo ir nepilnamečių vaikų – gali atlikti notariai. Man atrodo, tai yra didžiausias valstybės pasitikėjimo, kad tas funkcijas atliekate tinkamai, garantas.

Kai prezidentas pristatė sociologines apklausas, man pasirodė, kad nereikėtų džiaugtis apklausa, kuri rodo, kad didžiausią pasitikėjimą turi notariatas. Reikia džiaugtis, kad notariatas turi nuoseklius pasitikėjimo skaičius ir jie nekinta. Tai nėra vienos apklausos atsitiktinis dalykas, tai yra nuoseklaus jūsų darbo rezultatas. Visada diskutuojame, kokios gali būti efektyvesnės nuotolinės paslaugos. Ir jau ko notariatas turi – iniciatyvumo ir konstruktyvumo. Būtent iš notariato atėjo poreikis reglamentuoti hibridinius sandorius. Dalis klientų visuomet pasirinks tradicinę formą (apsilankyti pas notarą biure – red.), dalis, tarkime, būdami užsienyje, negalės atvykti. Ir tai (hibridinių sandorių įteisinimas – red.) yra kompromisinis variantas, kuris nuotolinėms paslaugoms suteikia dar daugiau lankstumo.

Sveikindama norėčiau ir padėkoti. Per šiuos dvejus metus notariatas vienareikšmiškai yra vienas konstruktyviausių partnerių, kuriuos mes turime, ir teisėkūros prasme.

Negalime nepaminėti ir prieš Ukrainą vykdomos Rusijos agresijos. Ir šiuo klausimu turime notariatą, kuris yra aktyvus. Aktyvus ne tik savo vieša pozicija, bet ir veiksmais. Kiek buvo imtasi iniciatyvos nelaukiant, ką darys kiekviena valstybė, nelaukiant, kiek valstybių palaikys, tiesiog žinant teisingumą ir teisės viršenybę. Labai dėkoju, kad notariatas yra aktyvus ne tik telkiant paramą Ukrainai, ne tik įgyvendinant sankcijas, bet ir kalbant apie tai, kaip aktualizuoti notariatą. Kaip aktualizuoti tokiu būdu, kad naujos funkcijos ne iššūkais taptų, o džiugintų, ir kaip pasiekti, kad notariato periodiškai išleidžiamas leidinys neturėtų tono, kuriuo bandoma įrodyti, kad „mūsų vis dar reikia“. Verčiau kaip mes galime pritraukti daugiau paslaugų, kaip visuomenė galėtų net nesirinkti tarp kitų profesijų.

Koks gimtadienis be dovanų? Teisingumo ministerija Konstitucijos metų proga yra išleidusi šventinę Konstituciją, kurią aš mielai dovanuju besidžiaugdama notariatui.

Teisingumo ministrės Ewelinos Dobrowolskos sveikinimo kalba. Foto Eduardo Bareikos.

**CHRISTINA NOEMI
ARMELLA**

Kadenciją baigianti
Tarptautinės notariato
sąjungos prezidentė

**Gerbiamieji valdžios atstovai,
Gerbiamasis Lietuvos notarų rūmų prezidente,
mano gerbiamas Mariau Stračkaiti!
Gerbiamieji Lietuvos notariai, gerbiamieji
kolegos,**

Tarptautinės notarų sąjungos (UINL) vardu norėčiau palinkėti Jūsų notariatui nuostabaus 30-mečio, kurį švęsite gruodžio 3 d., ir kartu su Jumis, nors ir iš tolo, paminėti Notariato įstatymo įsigaliojimo metines.

Mūsų sąjunga didžiuojasi galėdama pasikliauti Lietuvos notariatu nuo 1994 m.

Vis dar su dideliu jausmu prisimename, kai Vienoje Jūsų notariatas buvo priimtas į mūsų sąjungą.

Ir nuo tos dienos jūsų notariatas aktyviai dalyvauja mūsų ir jūsų Tarptautinės notarų sąjungos veikloje.

Šiandien UINL vienija 91 šalį, išsidėsčiusią penkiuose žemynuose. Ir tikrai jaučiamės šios didelės notarų šeimos dalimi.

Visos jos turi tą pačią notaro, notarinio instrumento ir notaro funkcijos viziją.

UINL labai džiaugiasi galėdama dirbti kartu su Lietuvos notariatu ir aiškiai suvokia notarų potencialą ir stiprybę bei būtinybę Lietuvos pilietinei visuomenei turėti tokį galingą notariatą kaip jūsiškis.

Iš tiesų, esu įsitikinusi, kad mūsų Sąjunga gali pasikliauti Lietuvos notariatu, kuris nuolat kurs naujoves, neprarasdamas savo esmės.

Dar kartą su Jubiliejumi!

LIONEL GALLIEZ

Tarptautinės
notariato sąjungos
(UINL) išrinktasis
prezidentas
Prancūzijos notaras

**Gerbiamasis prezidente, gerbiamasis
Mariau Stračkaiti!
Mieli kolegos iš Lietuvos,**

Noriu pasveikinti jus su trisdešimtuoju notariato jubiliejumi.

Jei tarptautinis mūsų profesijos kongresas šiuo metu nevyktų Meksikoje, aš būčiau čia su jumis švęsti šio įvykio.

Visų pirma, norėčiau išreikšti savo susižavėjimą jūsų padaryta pažanga po notaro profesijos atkūrimo jūsų šalyje.

Jūsų pagarba aukščiausiems standartams ir skaitmeninių įrankių išmanumas gali būti rodomas kaip pavyzdys visoms naujoms Tarptautinės notarų sąjungos (UINL) narėms.

Taip pat norėčiau padėkoti už jūsų dalyvavimą mūsų organizacijoje, ypač priimant ir remiant naujus narius.

Jūsų pirmininkas supranta, kad kalbu apie jo puikų darbą su CCNI (UINL Tarptautine notarų bendradarbiavimo komisija – red.).

Žinoma, Sąjunga taip pat turi būti jūsų pusėje sunkiu mūsų žemyno išgyvenamu laikotarpiu.

Aš konsultavau jūsų Rūmus dabartinių dramatiškų įvykių pradžioje ir toliau tai darysiu visą savo kadenciją.

Visų pirma noriu, kad Tarptautinė sąjunga suteiktų konkrečią ir tiesioginę pagalbą notarams Ukrainoje.

Visos jūsų nuomonės bus naudingos, kai įgyvendinsime šį projektą.

Tačiau tokiu švenčių metu turime žiūrėti ir į teigiamą pusę.

Džiaugiuosi, kad po metų Lietuvos notariatas ruošiasi pirmininkauti CNUE. Žinau, kad šią užduotį atliksite puikiai. Bus malonu dirbti su jumis mūsų profesijos labui.

Taip pat žinau, kad galiu pasikliauti jūsų įsipareigojimu įgyvendinti mūsų būsimos kadencijos programą.

Šią programą sudaro trys temos:

bendradarbiavimas su tarptautinėmis organizacijomis,

narių notariatų kompetencijos stiprinimas

ir mūsų profesijos principų kodifikavimas, kad Sąjunga taptų privalomos teisės šaltiniu.

Kaip matote, ateinančiais metais turime daug nuveikti, ir džiaugiuosi, kad galime jumis pasikliauti.

Bet šiandien linkiu jums visiems linksmos šventės.

Ilgų gyvavimo metų Lietuvos notariatui! Ilgų gyvavimo metų mūsų Sąjungai!

RICHARD BOCK

Teisės tarėjas,
Vokietijos garbės
notaras

**Gerbiamieji valdžios atstovai, brangūs kolegos,
Mariau,**

Šiandien man tenka ne tik didelė garbė, bet ir pareiga ir ypatingas malonumas sakyti kalbą šio jubiliejaus proga.

Leiskite pradėti nuo asmeninių pastabų peržvelgiant Lietuvos ir Vokietijos notarų rūmų jau tris dešimtmečius trunkančio unikalaus ryšio ir glaudaus bendradarbiavimo istoriją. Lietuvos notariatas, kurio progresyvų vystymąsi, nuolatinį struktūrinį ir kokybinį tobulėjimą galėjome stebėti beveik nuo pat pradžių, yra puikus sektinas lotyniškojo notariato pavyzdys visame pasaulyje. Pirmuosius kontaktus užmezgėme dar 1995 metais. Vokietijos federaliniai notarų rūmai nusprendė padėti buvusioms Sovietų Sąjungos respublikoms kurti nepriklausomas notarų sistemas. Šio projekto įgyvendinimą paskirstė regioniniams Vokietijos notarų rūmams. Koblenco notarų rūmai, kuriems aš priklausiau ir kuriuose dirbo vos šimtas notariato profesionalų, tam tikra prasme laimėjo „aukso puodą“. Buvome paskirti dirbti su Lietuva. Panašu, kad abi puses kažkoku būdu suvienijo bendras įsitikinimas, kad nors esame gana maži, veikiame organizuotai, veiksmingai ir tvariai. Veikti pradėjome iš karto. Vėlesniais metais vyko daug bendrų renginių, delegacijų kelionių ir simpoziumų. Džiaugėmės beveik neįtikėtiniu ir mūsų anksčiau nepažintu lietuvių svetingumu, jų organizuotomis ekskursijomis po šią gražią šalį ir plačiai po oficialiosios programos švenčiamais susibūrimais. Pamenu, kad šiomis progomis visada tekdavo dainuoti. Mes nebuvo prarę prie dainavimo, mums tai buvo neįprasta. Tai niekada nebūdavo varžybos, tačiau jautėme, kad lietuviai dainuoja geriau.

Kai 2004 metais tapau Vokietijos federalinių notarų rūmų vykdomojo komiteto nariu, su savimi į Berlyną išsivežiau ir Lietuvos dosjė. Tęsėme bendradarbiavimą keliais lygmenimis – beveik kasmet susitikdavome čia, Vilniuje, įvairiuose dvišaliuose renginiuose ir tarptautiniuose kongresuose. Nuolat palaikėme ryšį, keitėmės nuomonėmis apie mums aktualias problemas ir pokyčius, rengėme ekspertų nuomones ir pareiškimus ir koordinavome savo veiklą užsienyje.

Nuo pat pradžių Lietuvos notarų rūmai domėjosi tarptautiniais ryšiais su kitais rūmais – tiek Baltijos šalyse, tiek likusioje Europoje, taip pat su kitomis pereinamojo laikotarpio šalimis. Lietuvos notarų rūmai jau nuo 1994 metų yra Tarptautinės notariato sąjungos (UINL) narys ir nuo 2004-ųjų – Europos Sąjungos notariatų tarybos narys. Rūmai palaikė savo pozicijas šių organizacijų struktūrose. Prezidentas Marius Stračkaitis 8-erius metus buvo UINL Europos komisijos nariu. Nuo 2014 metų yra UINL Generalinės tarybos narys, o nuo 2017-ųjų – UINL Tarptautinės notarų bendradarbiavimo komisijos narys. 2024 metais Marius Stračkaitis taps Europos Sąjungos notariatų tarybos prezidentu ir atstovaus visiems ES notariatams.

Norint būti išrinktam 21-o Europos notariato vadovu ir dalyvauti lemiant visos profesijos ateitį, būtina gauti visų organizacijos šalių narių pasitikėjimą. Šis pasitikėjimas gula ant vadovo pareigų einančio asmens pečių. Tačiau tai taikytina ir visam Lietuvos notariatui. Nemažai valstybių, praėjusio amžiaus dešimtojo dešimtmečio pradžioje kėlusiu užduotį sukurti efektyvią ir tvarią notariato sistemą, pasidavė teisės sferoje veikiančių suinteresuotų žaidėjų ir kitų veikėjų spaudimui, ir notariato struktūros bei kompetencijos buvo susilpnintos, tai grindžiant konkurencijos ar verslo skatinimo motyvais. Jau matome tokių sprendimų pasekmes. Notarų kompetencijų sumažinimas tose šalyse padidino ginčų skaičių, ypač nekilnojamojo turto ir įmonių teisės srityse, lemiančiose ekonomiką ir investicijų klimatą. Viešuosius registrus užplūdo klaidos, teismų darbą apsunkino bylos, nukentėjo viešas pasitikėjimas valstybe ir teisinėmis institucijomis. Atsirado paskatų pinigų plovimui, mokesčių vengimui ir korupcijai, suiro ekonomikos pusiausvyra, ignoruojama vartotojų apsauga ir kenčia socialinis stabilumas.

Laimei, Lietuva nenuėjo šiuo keliu. Politikai atsispyrė pagundoms išardyti sėkmingą ir patikrintą lietuviškojo notariato modelį. Lietuvos notariatas įrodė, kad geba puikiai susidoroti su visais iššūkiais, ir 21 kontinentinės Europos valstybė tikisi, kad tai išliks ir ateityje.

Kaip žinoma, sėkmė turi daug tėvų. Beveik visur koncepcijų, sprendimų ir institucijų sėkmė daugiausiai priklauso nuo žmonių. Šiuo požiūriu per 30 metų laikotarpį Lietuvos notarų rūmai visuomet turėjo puikius darbuotojus. Tai taikytina visiems buvusiems rūmų prezidentams, ir ypač prezidentui Mariui Stračkaičiui, kuris eina šias pareigas nuo 2008-ųjų, ir jo patikrintai ir patyrusiai komandai. Dėkoju jums visiems už daug metų trunkantį harmoningą ir pasitikėjimą stiprinantį darbą ir už jūsų nuolatinę draugystę. Ačiū.

**GIAMPAOLO
MARCOZ**

Europos Sąjungos
notariatų tarybos
2022 m. prezidentas,
Italijos notaras

**Gerbiamas prezidente Stračkaiti,
Mieli kolegos,
ponios ir ponai,**

Man didelė garbė kreiptis į Jus šiandien, minint Notariato įkūrimo Lietuvos Respublikoje 30-metį.

Būdamas Europos Sąjungos notariatų tarybos prezidentu ir 21 notariato, kuriam atstovauju, vardu norėčiau perduoti jums geriausius linkėjimus.

Visi žinome, kad vienybėje randame stiprybės. Mums reikia kiekvieno mūsų nario įsitraukimo, kad galėtume įveikti Europos integracijos keliamus iššūkius. Aktyviai ir entuziastingai veikiantis Lietuvos notariatas yra vienas didžiausių Europos notariato turty.

Dabar susiduriame su daugybe iššūkių: konfliktu Ukrainoje, mūsų teisingumo sistemų skaitmenizavimu, kova su pinigų plovimu. Ir norėdami juos išspręsti, turime turėti galimybę pasikliauti kiekvienu CNUE nariu.

Todėl esu ypač dėkingas ponui Stračkaičiui už jo asmeninį ir neblėstantį įsipareigojimą.

Ypač norėčiau jam padėkoti už paramą po vasario 24 d., kai tarptautinė bendruomenė išvydo Rusijos Federacijos įsiveržimą į Ukrainą, laisvą ir demokratinę šalį. Reaguodama į šių veiksmų žiaurumą, praėjus pradiniam stuporui, CNUE greitai mobilizavosi, kad pateiktų institucinį ir vietos atsaką į krizę.

Kovo 1 d. Ukrainos notarų rūmams buvo suteiktas CNUE stebėtojo statusas. CNUE taip pat nusprendė finansiškai remti Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus komiteto ir Ukrainos notarų rūmų įsteigto labdaros fondo „Išgelbėkite Ukrainos notarus ir jų šeimas“ veiklą. Į konfliktą Ukrainoje taip pat buvo atsižvelgta per ekonominių sankcijų temą

ir CNUE dalyvavimą Europos Komisijos „Freeze and Seize Task Force“ darbo grupės veikloje.

Kaip žinote, Europos Sąjunga Rusijai ir Baltarusijai pritaikė daugybę sankcijų. CNUE užtikrina, kad ši informacija būtų platinama Europos notariatams, siekiant didinti jų informuotumą apie konkrečias teises notarų pareigas.

Visai neseniai, bendradarbiaudama su Ukrainos notariatu, CNUE sukūrė formą, leidžiančią tėvams išreikšti savo pageidavimus dėl jų vaiko išvykimo iš Ukrainos ir tėvų pareigų vykdymo. Šią formą galima nemokamai atsisiųsti iš Europos notarų tinklo svetainės. Mūsų kolegos iš Ukrainos gali būti tikri dėl mūsų nuolatinės ir nepajudinamos paramos.

Ponios ir ponai,

Mes gyvename netikrumo laikais. Kaip sakiau, privalome turėti galimybę pasikliauti kiekvienu CNUE nariu. Todėl ypač džiaugiuosi, kad kitais metais mūsų organizacijos viceprezidento pareigų imsis ponas Stračkaitis ir Lietuvos notariatas.

Lietuvos notariatas prie CNUE prisijungė 2004 m. kartu su Estijos, Vengrijos, Latvijos, Maltos, Lenkijos, Čekijos, Slovakijos ir Slovėnijos notariatais. Tapdami pirmuoju CNUE viceprezidentu iš Rytų Europos notariato, siunčiate simbolinę žinią mūsų nacionaliniams ir Europos pašnekovams.

Jūsų šalyse toliau žengia vis glaudesnės integracijos keliu, o mes, notariai, mūsų nacionalinės teisingumo sistemos ramsčiai, esame pasirengę prisiimti šią atsakomybę. Šis kolegialumas CNUE yra svarbus, nes, kaip sakoma Briuselyje, „L'union fait la force – vieningi mes stovime“ ir mums reikia šios vienybės, kad galėtume įveikti iššūkius, su kuriais susiduriame.

Didžiuojamės, kad savo gretose turime gilią istorinę šaknis turintį notariatą. Didžiuojamės galėdami pasikliauti Lietuvos notariatu aukštai nešti lotyniško tipo notariato vėliavą.

Europoje įstatymas remiasi prevencinio teisingumo ir efektyvaus ūkio subjektų reguliavimo principu.

22-iejose valstybėse narėse notariai jau kelis šimtmečius garantuoja teisėtumą ir visada galėjo prisitaikyti prie visuomenės pokyčių. Notaro funkcija yra susijusi su tikrumu, tiesa, saugumu ir duomenų, kuriais grindžiamas valstybių ir mūsų bendrapiliečių pasitikėjimas, išsaugojimu. Šiuo metu, kai daugėja klastojimų, suklastotos informacijos, suklastotų duomenų, pinigų plovimo ir elektroninių nusikaltimų, ši tiesa ir saugumas yra kaip niekad svarbūs visuomenei.

Dėkoju už dėmesį ir linkių ilgo gyvavimo Lietuvos notariatui!

**DR. PETER
STELMASZCZYK**

Europos Sąjungos
notariatų tarybos
2023 m. prezidentas
Vokietijos notaras

**Gerbiamasis prezidente Stračkaiti,
gerbiamieji Lietuvos notarai,
Mieli kolegos, ponios ir ponai,**

Labai ačiū už malonų kvietimą Lietuvos notariato reformos 30-mečio proga kreiptis į Jus, kaip kandidatui į Europos Sąjungos notariatų tarybos (CNUE), mūsų Europos skėtinės organizacijos, prezidento pareigas.

Deja, šiandien negaliu švęsti su jumis asmeniškai, nes vis dar esu Kankūne kaip tarptautinis UINL kongreso pranešėjas.

Tačiau jaučiuosi labai pagerbtas, kad suteikėte man galimybę pasveikinti jus virtualiai.

Pastaraisiais dešimtmečiais Europos Sąjunga tapo vis svarbesnė mums visiems. Vis daugiau temų reglamentuojama Europos lygmeniu, vis daugiau ES teisės aktų daro įtaką mūsų kasdieniam darbui.

Todėl CNUE vaidmuo tampa vis svarbesnis. O per pastaruosius 30 metų Lietuvos notariatas tapo neatsiejama Europos notariato šeimos dalimi. CNUE suteikia mums bendrą forumą palaikyti ryšį su Europos institucijomis, sekti naujus teisės aktus, turinčius įtakos mūsų kasdieniam darbui, ir ginti mūsų interesus Europos arenoje. Nė vienas mūsų notaras negalėjo to padaryti vienas.

Tik kartu mes turime pakankamai jėgų, kad būtume sėkmės lydimi. Sėkmingas dalyvavimas Europos lygmeniu taip pat reikalauja kelių valstybių narių indėlio, žinių apie nacionalinę teisinę sistemą visose valstybėse narėse ir daug protingų smegenų, turinčių skirtingą išsilavinimą žmonių, kurie kartu palaiko mūsų vertybes.

Ir būtent tam buvo sukurta CNUE. Patikimas, kryptingas ir efektyvus darbas Europos lygmeniu, mūsų, kaip Europos notarų labui. Šiam CNUE „raison d'être“ tikslui aš noriu sutelkti dėmesį savo pirmininkavimo metus. Tačiau šio tikslo neįmanoma pasiekti vienam asmeniui. Todėl labai džiaugiuosi, kad kitais metais prezidentas Stračkaitis bus CNUE viceprezidentas.

Būdamas Vokietijos notaru, norėčiau pasinaudoti šia galimybe priminti apie ilgus istorinius ryšius tarp mūsų dviejų šalių notarų. Labai didžiuojamės, kad būtent Vokietija prieš 30 metų prisidėjo prie posovietinės Lietuvos notariato pertvarkos į šiuolaikinį lotynišką notariato tipą. Lietuvos notarų sistema yra Vokietijos notarų sistemos sesuo, todėl labai džiaugiamės galėdami pripažinti, kad ši sistema puikiai veikia abiejose šalyse. Dar daugiau, notariatas Lietuvoje nuolat vystėsi, valstybės institucijos Lietuvos notarams patiki vis daugiau pareigų. Tai tvirtas įrodymas, kad sistema veikia ir gerai veikia, o to, kas veikia gerai, taisyti nereikia.

Mūsų notariatai jau daug metų dirba kartu, mus sieja labai artimi ir draugiški santykiai. Štai kodėl būsimė puiki komanda Vokietijos pirmininkavimo CNUE metu. Be to, Lietuva perims CNUE pirmininkavimą 2024 m. Tai suteikia galimybę planuoti ilgalaikę perspektyvą ir nuosekliai dirbti su savo projektais kelerius metus. O ES lygmeniu mūsų laukia tikrai daug projektų. Pateiksiu tik du pavyzdžius: kaip CNUE prezidentui, skaitmeninimas bus vienas iš mano svarbiausių prioritetų. Mūsų profesijai labai svarbu susidoroti su skaitmeninės transformacijos iššūkiais ir užtikrinti teisinį tikrumą virtualiame pasaulyje.

Noriu atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos notariatas tapo vienu iš pirmaujančių skaitmeninių sprendimų diegimo notaro profesijoje pavyzdžių, toliau didinančių teisinį tikrumą ir stiprinančių teisinės valstybės principus. Daugelis iš jūsų galbūt vis dar prisimena Skaitmeninių įrankių direktyvą. Ši direktyva yra priežastis, kodėl daugelis mūsų notariatų įmonių teisės srityje pristatė internetines priemones. Tai buvo vienas didžiausių mūsų iššūkių per pastaruosius dešimtmečius. ES šiuo metu rengia naują projektą, pavadintą „Skaitmeninių įmonių teisės atnaujinimas“. Nauja direktyva turėtų būti priimta 2023 m. pradžioje.

Kaip ir praėjusį kartą, bus labai svarbu glaudžiai bendradarbiauti su ES institucijomis ir išgirsti mūsų nuomonę. Remsiuosi savo asmenine patirtimi, susijusia su Skaitmeninių įrankių direktyva, ir, kaip CNUE pirmininkas, atstovauju Europos notariato interesams. Be to, ateinančiais metais svarbų vaidmenį atliks Kovos su pinigų plovimu paketas. Kaip ir skaitmeninimas, vadinamasis kovos su pinigų plovimu paketas bus iššūkis ir galimybė. Mes, notariatai, atliekame pagrindinį vaidmenį kaip valstybės partneriai užkertant kelią pinigų plovimui ir teroristų finansavimui nekilnojamojo turto ir įmonių teisėje. Dėl šios priežasties kovos su pinigų plovimu prevencija yra pagrindinis argumentas siekiant išsaugoti ar net išplėsti mūsų kompetencijas.

Nepaisant to, turime užtikrinti, kad bet kokios naujos ES taisyklės neparalyžiuotų mūsų notarų biurų dėl didžiulės ir neefektyvios biurokratijos. Tai bus svarbi mūsų bendro darbo Europos lygiu ateinančiais metais sritis.

Apibendrinsiu: Vokietijos Federaliniai notarų rūmai visada buvo labai artimas Lietuvos notariato partneris nuo pat jo reformos prieš 30 metų. Džiaugiamės matydami, kad net

po tiek metų šie santykiai yra geresni nei bet kada. Dabar galime tęsti puikų bendradarbiavimą CNUE viso Europos notariato labui. Todėl nekantriai laikiu mūsų bendro darbo ateinančiais metais Europos lygmeniu ir linkiu Lietuvos notariatui viso ko geriausio ateinančius 30 metų ir vėliau. Labai ačiū!

Vokietijos garbės notaras Richardas Bockas su Ukrainos notarėmis Anna Kotliar (kairėje) ir Tatjana Kučerenko.

**VOLODYMYRAS
MARČENKA**

Mieli draugai!

Ukrainos notarų rūmų
prezidentas

Ukrainos notarų bendruomenės vardu nuoširdžiai sveikinu Jus notarų reformos Lietuvoje 30-mečio proga!

Notarai – profesionalai, atiduodantys žmonėms savo sugebėjimus, talentą, protą ir širdį, dirbantys teisinės valstybės įtvirtinimo labui, visada oriai pasitinkantys laiko iššūkius.

Lietuvos notariatas – puikus pavyzdys, kaip galima išsaugoti visas tradicinio lotyniško notaro ypatybes, bet kartu žengti koja kojon su laiku.

Lietuvos notariatas meistriškai taiko pažangius technologinius sprendimus, įskaitant notarinių veiksmų tvirtinimą nuotoliniu būdu, naudojantis Lietuvos notarų rūmų sukurta elektronine sistema.

Lotyniškas notariato modelis Lietuvoje pasiteisino. Gyventojai pasitiki notariais – tai rodo kasmetinės sociologinės apklausos. Taip pat Lietuvos notariais pasitiki valstybė, įstatymų leidėjai nuolat perduoda notarui naujas funkcijas.

O to, kas gerai pagaminta ir gerai veikia, nereikia nei perdirbti, nei perstatyti.

Patirtis, įgyta vykdant notariato reformas Lietuvoje, tapo naudingos praktikos šaltiniu kitoms šalims, ypač Ukrainai. Turime ilgametę savitarpio palaikymo, patirties mainų, įvairių renginių ir konferencijų organizavimo istoriją.

Mes Ukrainoje taip pat siekiame kuo geriau reformuoti notariatą. Svarbių pakeitimų įstatymo projektas buvo pradėtas svarstyti karo išvakarėse. Turėjome daug planų.

Deja, dėl plataus masto Rusijos įsiveržimo į Ukrainos teritoriją juos teko keisti ir sustabdyti, bet nepaisant visko, Ukrainos notariatas dirba ir tiki pergale.

Nuoširdžiai dėkojame Lietuvai ir Jūsų notarų bendruomenei už paramą Ukrainai!

Šviesūs žmonės visada matomi tamsiu metu. Mums labai svarbūs visi jūsų žodžiai ir veiksmai, skirti padėti Ukrainos notariatui ir Ukrainos žmonėms.

Dar kartą sveikinu Jus su švente ir noriu palinkėti, kad Jūsų notarų bendruomenė ir toliau išliktų profesionalumo, atsakingumo ir teisių gynimo pavyzdžiu!

Šlovė notariatui! Šlovė Lietuvai! Šlovė Ukrainai!

Estijos notarų rūmų prezidentė Merle Saar-Johanson, Vilniaus notaras Dainius Palaima ir Europos Sąjungos notariatų tarybos generalinis sekretorius Raulis Radoi.

Lietuvos notariato vieta civilinės teisės sistemoje, jo funkcijos, problemos ir perspektyvos

**VALENTINAS
MIKELĖNAS**

Vilniaus universiteto
Teisės fakulteto
profesorius

Mielos notarės ir notarai,

Pirmiausiai noriu pasveikinti visą jūsų profesinę korporaciją už drąsą prieš 30 metų imantis įgyvendinti notariato reformą. Jūs buvote pionieriai, t. y. pirmieji, kurie ekonominės suirutės ir ekonominio sunkmečio sąlygomis ryžotės atsisakyti valstybės garantuotos algos ir biuro ir nerėte į privačiam verslui būdingas sąlygas. 1992 metai – tai laukinio kapitalizmo, visuotinio deficito metai – jums kuriantis nebuvo nei interneto, nei tinkamų patalpų, nei kompiuterių, nei kitų org. techninių priemonių, nei valstybės registru, reikalingų kokybiškoms notaro paslaugoms teikti. Bet jūs sėkmingai įveikėte tuos sunkumus. Jūsų pastangų dėka įvykdyta reforma yra *res ipsa loquitur* įrodymas, kad privati iniciatyva, privatus interesas yra būtent ta varomoji jėga, kuria negali pasigirti viešasis sektorius. Nuolat girdime kitų teisininko profesijos grupių – teisėjų, prokurorų skundus dėl mažų atlyginimų, dėl blogų darbo sąlygų¹. Jeigu notariatas būtų išlikęs valstybės institucija, šiandien ir jūs skųstumėtės dėl tokių problemų.

¹ <https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/gp-vadove-n-grunskiene-prokuroro-darbas-ta-po-visiskai-nepatrauklus-kedainiuose-net-igriuvo-stogas-56-1941828>; <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1877259/teismai-padenge-skolas-lietuvos-pastui-taciau-rudenaite-tikina-kad-lesu-sie-met-vel-pritruks>

Be abejo, šiandien notariatas taip pat susiduria su problemomis, bet kitokio pobūdžio. Nesu notaras, bet dėl savo profesinės veiklos visus šiuos 30 metų man teko ir tenka bendrauti su notarais. Todėl ir tam tikras problemas, su kuriomis šiandien notariatas susiduria, galiu pastebėti. Mano asmenine nuomone, vertinant notariato veiklos reglamentavimą per šiuos 30 metų (o per šiuos 30 metų Notariato įstatymas buvo keičiamas 38 kartus, o kur dar Civilinio kodekso pakeitimais), notarai šiandien galėtų suformuluoti tokį reikalavimą valdžiai: „*Pagaliau galutinai apsispręskite dėl mūsų funkcijų ir netrukdykite mums dirbti.*“

Notarų rūmai jūsų šventės proga manęs paprašė pakalbėti apie Lietuvos notariato vietą civilinės teisės sistemoje, jo funkcijas, problemas ir perspektyvas. Tačiau kadangi buvau pagerbtas – apdovanotas Juozo Vilkutaičio-Keturakio medaliu, pirmiausia noriu tarti padėkos žodį. Kaip minėjau, nuo pat 1992 metų vienokia ar kitokia forma mano profesinė veikla buvo susijusi su notariatu. Iš karto po reformos notarai susidūrė su nauju iššūkiu – civilinės teisės reforma. Kadangi teko vadovauti Civilinio kodekso rengimo grupei, tai nuo pirmo kodekso projekto paskelbimo prasidėjo jo svarstymai pirmiausia dalyvaujant būtent notarams. Būtent notarai buvo aktyviausia ir smalsiausia teisininkų luomo dalis, dalyvavusi rengiant Civilinį kodeksą. Gerai prisimenu 2000 m. liepą, kai iš karto po Civilinio kodekso priėmimo, per mano atostogas, notarai susirinko Palangoje, „Pušyno“ poilsio namų salėje ir ilgai diskutavome apie taip, kaip reikės jiems dirbti po metų įsigaliojus Civiliniam kodeksui.

Dirbant teisėju ir advokatu taip pat teko susidurti su notarų darbu – vertinti jų veiksmus arba atvirkščiai – atstovauti ir ginti jų interesus. Pastaruosius kelerius metus teko nemažai padirbėti atstovaujant notarų profesinei bendruomenei įstatymų leidybos srityje. Kitaip tariant, mano ir notarų profesinės korporacijos santykius per visus 30 metų galėčiau įvardyti kaip sėkmingą bendradarbiavimą ar abipusį mokymąsi. Esu dėkingas už man suteiktą garbę gauti šį apdovanojimą. Na, o kiekvienas apdovanojimas įpareigoja. Tikiuosi, kad dar būsiu reikalingas ir naudingas jūsų profesinei korporacijai ir ateityje.

Na, o dabar pereikime prie notariato vietos civilinės teisės sistemoje ir perspektyvų. Vien tas faktas, kad praėjus 30 metų po notariato reformos Lietuvoje notarai formuluoja tokį klausimą, verčia suklusti. Tai reiškia, kad net per 30 metų nepavyko galų gale išsiaiškinti, koks notariatas turi būti Lietuvoje (ir ar apskritai turi būti), kokios jo funkcijos šiandien, kokios jo funkcijos ateityje.

Manau, kad yra dvejopo pobūdžio priežastys, dėl kurių šiandien Lietuvos notarai su nerimu žvelgia į ateitį – išorinės ir vidinės. Visų šiandien dėl laiko stokos, be abejo, neišvardinsiu, paminėsiu tik keletą jų.

Kalbant apie išorines priežastis pirmiausia paminėtina globalizacija ir sparti informacinių technologijų plėtra. Globalizacija lemia, kad mes nebesame šeiminingai savo kieme. Įvairios viršnacionalinės institucijos mums primeta savą notariato ir jo paskirties suvokimą. Lietuvos Konstitucinis Teismas 2010-03-22 nutarime pakartojo tai, kas Lietuvos teisės doktrinoje buvo laikoma aksioma: „[...] Notaro profesija yra valstybės kontroliuojama profesija, t. y. toks viešąjį interesą užtikrinančių funkcijų vykdymas, kai tai daro savarakiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi

valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos. [...] Notaras yra valstybės įgaliotas asmuo, kuris turi užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Taigi notaras vykdo tokias funkcijas, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti. Užtikrinti šių funkcijų vykdymą – viešasis interesas ir valstybės priedermė.² Analogiškai notariatas buvo suprantamas ir kitose lotyniškojo notariato šalyse. Antai Vengrijos Konstitucinis Teismas 1994 m. sprendime nurodė, kad „Notarų veikla yra valstybės jurisdikcinės galios dalis. [...] Notariatas yra valstybės teisingumo sistemos dalis. Notaro profesijos ypatumas yra teisingumo ir jurisdikcinių įgaliojimų vykdymas“.³ Vokietijos federalinis konstitucinis teismas 2012 m. liepos 5 d. sprendime nurodė, kad notarai „[...] atlieka valstybines funkcijas, kurios yra panašios į teismines funkcijas. Todėl jų atliekamas darbas paprastai yra panašus į valstybės tarnautojo darbą“⁴.

Tačiau 2011 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas keliuose bylose, inicijuotose Europos Komisijos, pripažino, kad „[...] įvairios notarų vykdomos veiklos rūšys nėra tiesiogiai ir konkrečiai susijusios su viešosios valdžios funkcijų vykdymu“.⁵ Vadinasi, pagal Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ex ante teisėtumo civiliniuose santykiuose užtikrinimas, t. y. prevencinis teisingumas, arba kaip dabar sakoma – teisingumas be bylinėjimosi, nėra viešosios valdžios funkcija. Vadinasi, mes visi iki šiol klydome sakydami, kad valstybė įgalioja notarą vykdyti tam tikras jos, kaip suvereno, funkcijas. Na, kartais advokatas apibūdinamas kaip asmuo, kuris stengiasi įrodyti, kad balta yra juoda ir atvirkščiai. Bet advokatas tik bando tą įrodyti ir dažniausiai jam tai nepavyksta. Tuo tarpu teisėjai savo res judicata sprendimu yra pajėgūs padaryti tai, ko negali advokatas. Tikri Saliamonai sėdi Briuselyje ir Liuksemburge.

Nors šie sprendimai lotyniškojo notariato valstybėse susilaukė daug kritikos⁶, tačiau kai kuriose valstybėse nebuvo apsiribota vien pilietybės reikalavimo norint tapti notaru atsisakymu, o buvo imtasi ir drastiškesnių žingsnių. Taigi šie Europos Teisingumo Teismo sprendimai atvėrė Pandoros skrynią – pasėjo notariato veiklos liberalizavimo bacilą. Antai 2014 metais Prancūzija vadinamuoju Makronu įstatymu padarė esminių pakeitimų notariato veiklos reglamentavime. Nors, kaip rašė *Wall Street Journal*, dėl šio įstatymo projekto Prancūzijos notarai išėjo į barikadas⁷, bet jis vis tiek buvo priimtas. 2019 metais

2 <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta170/content>

3 Szécsény-Nagy, K. *New Functions of Hungarian Civil Law Notaries* // *Acta Juridica Hungarica*, 2009, Vol.50(2), p. 220.

4 <https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Pressemitteilungen/EN/2012/bvg12-049.html>

5 Europos Teisingumo Teismo 2011 m. balandžio 24 d. sprendimas byloje C-50/08, 2011 m. gegužės 24 d. sprendimai bylose C-47/08, C-51/08, C-52/08, C-53/08, C-54/08, C-61/08.

6 Europos Komisijos iniciatyvos inicijuoti šias bylas kritiką žr.: Shaw, G. *Return to Europe – A Double-edged Sword for Notaries? The Case of Poland and Hungary* // *Communist and Post-Communist Studies*, 2009, Vol. 42, p. 395–422.

7 Notaries Public to the Barricades. At last economic reform in France, but watch out for the protests. December 12, prieiga per internetą 2014//<https://www.wsj.com/articles/notaries-public-to-the-barricades-1418428908>.

Bosnijos ir Hercegovinos Konstitucinis Teismas kirto iš peties – panaikino privalomą notarinę sandorių formą, *numerus clausus* principą bei reikalavimą, kad notaro profesija gali verstis tik notaro išsilavinimą turintys asmenys⁸. Nuo 2023 metų sausio 1 d. Belgijoje įsigalioja įstatymas, kaip teigiama, gerokai sumažinantis nekilnojamojo turto sandorių kaštus, tačiau notarų sąskaita⁹ ir t. t. ir t. t.

Bet 2011 m. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai dar ne pabaiga. Liberalizavimo bacila plinta toliau. Ne be Lietuvos institucijų pastangų¹⁰ laukiame dar vieno Europos Teisingumo Teismo prejudicinio sprendimo – ar notarai konkurencijos teisės prasme yra ūkio subjektai. Atsižvelgiant į pastarųjų metų tendencijas, spėju, kad Teisingumo Teismas į šį klausimą atsakys „taip“.

Tačiau Europos Komisija, Europos Sąjungos Teisingumo Teismas nėra vienintelės institucijos, kurių veikla daro poveikį notariatui. Dar yra Pasaulio bankas, Tarptautinis valiutos fondas, Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija ir t.t. Antai Pasaulio banko kasmetinį leidinį *Doing Business* mūsų politikai laiko didžiuliu autoritetu ir kai tik šiame leidinyje pasirodo tezė, kad reikalavimas sandorius tvirtinti notarine tvarka kenkia verslui, mūsų politikai atsiraitoja rankoves ir mojuodami šiuo leidiniu kuria naujus įstatymų projektus.

Ir štai čia mes susiduriame ne tiek su teisine, kiek su politine ir ideologine problema, nuo kurios sprendimo priklauso ir notariato vieta, ir vaidmuo ir perspektyvos teisinėje sistemoje. Ši problema gali būti įvardijama kaip paternalizmo ir liberalizmo, kolektyvizmo ir individualizmo arba valstybės vaidmens visuomenėje problema. Būtent šios problemos analizė paaiškina, kodėl pasaulyje lotyniškojo notariato sistema nėra vienintelė (iš 209 valstybių lotyniškasis notariatas yra 91 valstybėje). Paternalizmo požiūriu žmonės nėra racionalios būtybės, jie sprendimus dažnai priima impulsyviai, neįvertinę vieno ar kito sprendimo ekonominių, teisinių, socialinių padarinių. Todėl žmonės būtina globoti siekiant juos apsaugoti nuo neracionalių sprendimų, nuo žalos sau ir kitiems padarymo ir tai yra pagrindinė valstybės, kaip sarginio šuns, funkcija. Lotyniškasis notariatas idealiai tinka paternalistinės politikos įgyvendinimui. Valstybė, pasitelkusi notarų, įgyvendina *ex ante* asmenų interesų apsaugą ir tokiu būdu ne tik užkertamas kelias įvairiems pažeidimams ir apgaulėms, bet ir mažinamas ginčų skaičius.

⁸ Notary offices in the Federation of Bosnia & Herzegovina deprived from their exclusive authority. 31 July, 2020, prieiga per internetą <https://www.wolftheiss.com/insights/notary-offices-in-the-federation-of-bosnia-herzegovina-deprived-from-their-exclusive-authority/>

⁹ Walker, L. *House purchases to be cheaper by law, notaries warn of economic impact*. Sunday, 20 November 2022, prieiga per internetą <https://www.brusselstimes.com/323937/house-purchases-to-be-made-cheaper-by-law-notaries-warn-of-economic-impact>.

¹⁰ Lietuvos Respublikos konkurencijos tarybos 2020 m. gruodžio 7 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Teisingumo ministro įsakymu patvirtintų notarų atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą dydžių nustatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konkurencijos įstatymo 4 straipsnio reikalavimams“; Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. vasario 17 d. nutartis administracinėje byloje Nr. eA-25-629/2021.

Tuo tarpu liberalizmo požiūriu žmonės yra racionalios būtybės, todėl jiems turi būti suteikta galimybė patiems priimti sprendimus, nors ir ne visada naudingus ar racionalius. Manoma, kad žmogus, sudaręs jam nenaudingą sandorį, pasimokys iš savo klaidos ir ateityje tokių sandorių nebedarys. Pasitelkus baksnojimą arba bandymų ir klaidų metodą žmogus mokosi ir tobulėja. Liberalizmo požiūriu paternalizmas, kada mes žmogų vedžiojame už rankos nuo gimimo iki jo mirties, atgraso mus nuo mokymosi, savišvietos, saviauklos, nuo iniciatyvos. Kitaip tariant, paternalizmas išlepina mus, mes prarandame savisaugos instinktą, nes manome, kad mumis kiekviename žingsnyje pasirūpins valstybė. Liberalizmo požiūriu valstybė turi įsikišti tik tada, kai asmens teisės yra pažeidžiamos, t. y. suteikti *ex post* apsaugą. Su liberalizmo idėja glaudžiai susijusi teisės ekonominės analizės mokykla, kuri analizuoja teisę kaštų / naudos aspektu ir kurios vienas iš šūkių – teisė turi būti ekonomiška. Pasaulio bankas neabejotinai atstovauja liberalizmo idėjai ir sandorių sudarymą vertina laiko, kaštų, procedūrų sudėtingumo požiūriu. Reikalavimas tam tikrus sandorius sudaryti notarine tvarka, be abejo, didina sandorių sudarymo kaštus (reikia mokėti rinkliavą), dėl notarinių procedūrų ilgėja sandorių sudarymo laikas. Tačiau liberalizmo apologetams šiūla paskaityti mūsų tautiečio, Nobelio premijos laureto Roberto Schillerio knygą, kurioje jis analizuoja 2008 m. pasaulinės finansinės ekonominės krizės, kuri, kaip žinia, prasidėjo JAV nekilnojamojo turto rinkoje, priežastis. Joje nurodoma, kad viena iš krizės priežasčių buvo ta, kad skolininkai nebūdavo tinkamai informuojami apie galimas sandorių, susijusių su nekilnojamoju turtu, rizikas. Autoriaus nuomone, jeigu JAV būtų buvęs lotyniškas notariatas, tai būtų buvę galima gerokai sumažinti skolininkams nenaudingų ir rizikingų sandorių sudarymą ir kartu išvengti krizės arba bent jau sumažinti jos mastą¹¹. Tokiam požiūriui pritaria ir kai kurie JAV teisininkai.¹² O kalbant apie sandorių kaštus lotyniškojo ir angliškojo notariato sistemos valstybėse, tai kai kurie tyrimai rodo, kad jau bent nekilnojamojo turto sandorių atveju kaštai lotyniškojo notariato sistemos valstybėse yra mažesni nei angliškojo notariato sistemos valstybėse, nes jose sudarant tokius sandorius dalyvauja šalių advokatai. Pavyzdžiui, viena mokslo studija parodė, kad sudarant 75 000 JAV dolerių vertės nekilnojamojo daikto pirkimo–pardavimo sandorį Ispanijoje sandorio kaštai būtų 347 doleriai, o JAV atitinkamai 1 156 doleriai¹³.

Pastaraisiais metais liberalizmo apologetai įgijo naują argumentą – skaitmenizaciją. Kam eiti pas notarą, jeigu aš galiu sudaryti įgaliojimą ar kitokį sandorį nuotoliniu būdu – sutaupomas ir laikas, ir pinigai. Taip, skaitmenizacija yra puikus dalykas įvairiose srityse. Štai kai kuriose JAV valstijose jau yra įteisintas ir elektroninis testamentas¹⁴. Tačiau pa-

11 Shiller, R. *The Subprime Solution: How Today's Global Financial Crisis Happened and What to Do about It*. Princeton: Princeton University Press, 2008, p. 102.

12 Hammond, C. M., Landini, I. *Global Subprime Crisis as Explained by the Contrast between American Contracts Law and Civil Law Countries' Laws, Practices, and Expectations in Real Estate Transactions: How the Lack of Informed Consent and the Absence of the Civil Law Notary in the Unit* // *The Journal of International Business & Law*, 2012, Vol. 11, p. 133–169.

13 Arruñada, B. *The Economics of Notaries* // *European Journal of Law and Economics*, 1996, Vol. 3(1), p. 5–37.

14 The Utah Uniform Electronic Wills Act // *Utah Bar Journal*, 2021, Vol. 34(1), p. 36.

mirštame, kad lotyniškasis ir anglosaksų notariatas iš esmės skiriasi. Anglosaksų notariato sistemoje notaras netikrina sandorio turinio, jo teisėtumo. Todėl čia svarbiausias klausimas yra ne teisinis, o techninis saugumas. Jeigu užtikrinamas sandorių sudarymo techninis, skaitmeninis saugumas, tai anglosaksų notariato sistemoje notaras tikrai tampa nereikalingas. Tuo tarpu lotyniškojo notariato atveju svarbu tiek techninis, tiek teisinis saugumas. Kai Seime buvo svarstomas Civilinio kodekso pakeitimo įstatymo projektas, numatantis įgaliojimų ir įkeitimo sandorių sudarymą elektroniniu būdu, t. y. notaro dalyvavimo atsisakymą, Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto aš paklausiau: „Kas užtikrins šių sandorių teisėtumą?“ Ir spėkite kokio atsakymo aš sulaukiau? Ogi: „Teisėtumą užtikrins Registrų centras.“

Prie vidinių priežasčių, kurios verčia notarus nerimauti dėl savo ateities, pirmiausia paminėčiau tai, kad Lietuvoje neturime ilgalaikės strategijos teisinės sistemos apskritai ir notariato skyrium vystymosi klausimais. Kaip žinia, 1993 m Seimas priėmė Teisinės sistemos reformos metmenis, 1998 m. metmenys šiek tiek buvo pakeisti ir nuo to laiko šis dokumentas buvo pamirštas¹⁵. O kai nėra strategijos, tai tada neįmanoma ir darni įstatymų leidyba. O įstatymų leidybą Lietuvoje galima pavadinti balaganu. Antra vertus, notariatas Lietuvoje nėra konstitucinė institucija. 1992 m. notarų profesinė korporacija buvo per silpna, kad išsikovotų, jog notariatas būtų bent vienu sakiniu paminėtas Konstitucijoje, pavyzdžiui, „*sudėtine teisingumo sistemos dalimi yra notariatas, notarų skyrimo tvarką ir statusą nustato įstatymas*“. Tai leidžia politikams kaitalioti teisės aktus, susijusius su notariatu, kada ir kaip šauna į galvą. Strategijos nebuvimas taip pat leidžia politikams apskritai abejoti notariato reikalingumu. Antai šiais metais vienas politikas viešai notariatą apibūdino taip: „Tai pelkė, kurią reikia nusausti.“ Deja, įstatymų leidyba 1992 ir 2022 m. gerokai skiriasi Lietuvoje. 1992 m. dar nebuvo tiek ir tokių stiprių interesų grupių, kurios nepalankiai vertina notariatą. Šiandien jų daug ir jos pakankamai įtakingos ir, deja, notariatas negali atsispirti jų poveikiui. Kas labiausiai stebina dabartinėje įstatymų leidyboje – tai neprofesionalumas ir nenuoseklumas. Štai notarams perduota vertinti sandorių, susijusių su šeimos turtu, sudarymo galimybė. Pakeitimo argumentas – reikia mažinti teismų krūvį. Bet teisėjo nutartis atsisakyti duoti leidimą būdavo neskundžiama. Dabar po 2023 m. sausio 1 d. notarui atsisakius tvirtinti tokį sandorį, notaro atsisakymas bus skundžiamas teismui o tai reiškia, kad byla gali „nukeliauti“ ir iki pat Aukščiausiojo Teismo. Kitas pavyzdys – notarams perduota tvirtinti santuokos nutraukimo sutuoktinių tarpusavio sutarimu sutartis, kitaip tariant, tam tikri ištuokos klausimai. Tai gal tada reikėjo notarų kompetencijai priskirti ir santuokų sudarymą – juk Civilinio kodekso požiūriu santuoka yra sutartis. Vadinasi, gerti šampaną – tai valdininkų kompetencija, o dalyti turįtą prie suskeldėjusios gėdos – tai eikite pas notarą.

Gerbiamos notarės ir notarai, jūs esate vienos seniausių profesijų atstovai. Notariato ištakos siekia raštininkų veiklą Senovės Egipte, Graikijoje, Romoje. Istoriniai šaltiniai rodo, kad dar 1228 metais Bolonijoje buvo įkurta *Scuola di Notariato*, t. y. mokymo įstaiga, skirta

¹⁵ <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59280?jfwid=2lxb8o9rq>.

specialiai rengti notarus¹⁶. Be abejo, ne visais laikais notariatas išgyveno aukso amžių. Buvo istorijos laikotarpiai, kai notariatas buvo vertinamas neigiamai, pavyzdžiui, viduramžiais. Paskaitykite Migelio de Servanteso, Dantės Aligjeri, Džovanio Bokačo kūriniai, kuriuose notariatai apibūdinami labai neigiamai. „Daug popieriaus ir rašalo, bet mažai teisingumo“ – toks posakis apibūdinantis notaro veiklą buvo žinomas viduramžių Ispanijoje¹⁷. Deja, istorija kartojasi – XXI amžiuje mes vėl kalbame apie notariato egzistavimo reikšmę ir prasmę. Perfrazuojant mano kraštiečių Julijų Janonį, kuris rašė „Geruoju negausim mes nieko / mes laimę pasieksim per kovą“¹⁸, notariatai savo vietą teisinėje sistemoje taip pat turi išskirti patys. Kaip tą padaryti, paklauskite. Pirmiausia įrodyti savo reikalingumą profesionalumu, padorumu, profesine etika, žmogiškumu, naujų savo funkcijų paieška, tarptautiniu bendradarbiavimu, šiuolaikinių informacinių technologijų diegimu savo veikloje. Visose lotyniškojo notariato šalyse notariatai susiduria su egzistencine problema. Antai vieni siūlo keisti notariato teisinį statusą, prilyginti notariatą teismui, t. y. teisėjui, vykdančiam apsauginę funkciją, ir perduoti iš teismų kompetencijos visas arba daugumą apsauginės, ypatingosios teisenos bylų notarų jurisdikcijai. Kiti siūlo plėsti notarinį veiksmų sąrašą, pavyzdžiui, perduoti notarui vykdyti įrodymų užtikrinimą, kitas funkcijas¹⁹ ir t.t. Bet kuris racionalus pasiūlymas, jeigu jis suteiktų notariatui daugiau aiškumo ir saugumo, vertas dėmesio.

Gerbiama notarų bendruomenė, linkiu išlikti ir per ateinančius šimtmečius ir kad švenčiant notariato reformos Lietuvoje 40-metį jums neberekėtų svarstyti egzistencinių klausimų. Linkiu turiningų diskusijų ir smagaus vakaro!

¹⁶ Malavet, P. A. *Counsel for the Situation: The Latin Notary, a Historical and Comparative Model* // 19 Hastings International and Comparative Law review, 1996, Vol. 19, p. 417–418.

¹⁷ Burns, K. *Notaries, Truth, and Consequences* // American Historical Review, April, 2005, p. 353.

¹⁸ Janonis, J. *Iš darbininko katekizmo*, prieiga per internetą <https://juliusjanonis.wordpress.com/janonio-rastai/eilerasciai/is-darbininko-katekizmo/>

¹⁹ Justice Without Litigation 2022, prieiga per internetą [Study//https://www.notar.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/JuWiLi/Final_Event_JuWiLi_BK.pdf](https://www.notar.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/JuWiLi/Final_Event_JuWiLi_BK.pdf)

Visuomenės ir tarpinstitucinis pasitikėjimas notaro profesija: keli sąlyčio taškai¹

EGIDIJUS KŪRIS

Vilniaus universiteto
profesorius,
Europos Žmogaus
Teisių Teismo teisėjas
(2013–),
Konstitucinio Teismo
teisėjas (1999–2008),
pirmininkas
(2002–2008)

Tiriant, kiek (ir ar apskritai) visuomenė pasitiki kuriuo nors visuomenės institutu², paprastai stebima pasitikėjimo juo dinamika (ar jis padidėjo, ar liko toks pats, ar sumažėjo, taip pat ar pokytis, jei jis yra, yra vienkartinis ir atsitiktinis, ar atspindi ilgalaikiškesnę tendenciją), ir pasitikėjimas juo lyginamas su pasitikėjimu kitais institutais. Į tokį diskursą, kuriame į pasitikėjimą žvelgiama kaip į varžybų prizą, orientuoja žiniasklaidoje skelbiami pasitikėjimo institutais reitingai. Šiame „skaičių diskurse“ svarstymai apie tai, kas ir kokį pasitikėjimą turi, apeina ir užgožia patį pasitikėjimo fenomeną: ką reiškia, jog kuo nors pasitikima?

- 1 Publikacija parengta pagal pranešimą, autoriaus skaitytą Lietuvos notariato jubiliejinėje konferencijoje „Lotyniškajam notariatui Lietuvoje – 30 metų“ (Vilnius, 2022 m. gruodžio 3 d.), jį pataisius ir papildžius, be kita ko, nuorodomis į vėlesnes įstatymų pataisas.
- 2 Daugelyje viešai skelbiamų visuomenės nuomonės apklausų respondentams pateikiamas klausimas yra „Ar jūs pasitikite ar nepasitikite kiekvienu iš šių institutų?“ (tačiau kartais vietoj žodžio „institutai“ pavartojama „institucijos“). Šiame klausime ir pateiktame institutų sąraše sąvoka „institutas“ apima ne tik valstybės ar nevalstybines institucijas, bet ir tam tikras funkcijas atliekančias institucijų sistemas, pvz., švietimą arba sveikatos apsaugą, taigi *per extensionem* ir atitinkamas profesijas (pateiktame pavyzdyje – pedagogo arba mediko). Straipsnyje sąvoka „institutas“ yra vartojama šia bendriausia prasme, kai kada ją pakeičiant sąvokomis „institucija“ arba „profesija“.

Pasitikėjimas – tai subjektyvus tam tikro instituto ar asmens vertinimas, vidinė nuostata³. Ignoruoti pasitikėjimo subjektyvią prigimtį reikštų pasiduoti iliuzijai, regimybę priimti kaip tikrovę. Net žmonėms, giliai ir nuoširdžiai nepasitikintiems tam tikru institutu ar asmeniu, neretai tenka daryti priimtinių alternatyvų neturinčius pasirinkimus – priimti sprendimus, kuriais tam institutui ar asmeniui jie išreiškia paramą ir kurie dėl to atrodo kaip jų pasitikėjimo tais institutais ar asmenimis išraiška. Toks paramos pareiškimas sudaro įspūdį, kad žmonių subjektyvus santykis su atitinkamais institutais ar asmenimis neturi reikšmės, nes pakanka to, kad jie pripažįsta tų institutų svarbą arba patiki tiems asmenims tam tikrų reikalų tvarkymą. Antai žmogus gali labai neigiamai vertinti teismus, taigi jais nepasitikėti, bet tam tikrose situacijose jam nėra palikta jokie kito kelio užtikrinti savo interesus kaip tik teisminis ir jis juo pasinaudoja. Tačiau ar tai, kad teismus neigiamai vertinantys žmonės vis dėlto į juos kreipiasi, reiškia, kad jie jais „iš tikrųjų“ pasitiki? Taip pat ir žmogus, subjektyviai nepasitikintis valdymo institucijomis, policija, prokurais, advokatais arba notarais, neretai negali išvengti tam tikrų reikalų tvarkymo su valdymo institucijų, policijos, prokurorų, advokato arba notaro pagalba, nes arba to nesugeba, arba sutvarkyti tuos reikalus be jų nėra teisiųjų galimybių. Galbūt po to, kai reikalai bus sutvarkyti, jo subjektyvi nuostata atitinkamos institucijos ar profesijos atžvilgiu pagerės, taigi padidės ir pasitikėjimas ja, bet pats kreipimosi į ją faktas (kai nėra alternatyvų) savaime nereiškia, kad ja pasitikima. Tai, kad pasitikėjimas kaip subjektyvi nuostata netapatus paramos pareiškimui, matyti per rinkimus: didelė dalis Lietuvos visuomenės nepasitiki politinėmis partijomis, bet dėl to, kad Seimo rinkimų sistema yra pusiau proporcinė ir tik pusiau mažoritarinė, o savivaldybių tarybų – vien proporcinė, rinkėjui tenka apsispręsti balsuoti už kurios nors partijos sąrašą. Tai, kad formuoti valstybės ar savivaldybės valdžią rinkėjai (tiksliau, jų didelė dalis) patiki tam tikroms partijoms, rodo nebūtinai tai, kad jomis pasitikima, bet galbūt tai, kad kitomis partijomis pasitikima dar mažiau. Tačiau kasdienėje kalboje ir žiniasklaidoje įprasta išrinktuosius į Seimą ar savivaldybių tarybas vadinti gavusiais rinkėjų pasitikėjimą. Rinkėjų valios pareiškimo interpretavimas kaip jų pasitikėjimo išrinktaisiais nėra nebūdingas ir teisės doktrinai, taip pat ir teismų jurisprudencijai. Vis dėlto visuomenės nuomonės tyrimai jos vidines nuostatas atspindi labiau nei kreipimasis į tam tikras institucijas ar rinkimų rezultatai. Tai tam tikru mastu sumažina poreikį aiškintis, kokia prasme šiame diskurse vartojama pasitikėjimo sąvoka – ji laikoma savaime suprantama.⁴

Tai nereiškia, kad pasitikėjimas per se nėra mokslinio (bet ne teisinio) tyrimo dalykas. Todėl gali šiek tiek stebinti tai, kad apie pasitikėjimo fenomeną yra gana nedaug litera-

³ Šiuo atžvilgiu informatyvi yra lietuvių kalbos žodžio „pasitikėjimas“ dalelytė „si“ (nors jos nėra šio žodžio atitikmenyje kitomis kalbomis).

⁴ Tai nereiškia, kad ją vienodai supranta visi respondentai. Plg. kasmet skelbiamus „įtakingiausiųjų reitingus“. Respondentų prašoma atsakyti, „kas mūsų šalyje yra įtakingiausi politikai, verslininkai ir ekonomistai, tarnautojai ir pareigūnai, visuomenininkai, žiniasklaidos bei popkultūros atstovai“. Autoriui nepavyko gauti atsakymo į klausimą, ar turima galvoje tvari, ilgalaikė įtaka visuomenėje, ar „momentinė“ įtaka. Veikiausiai pastaroji, nes į vertinamų asmenų sąrašus įtraukiami net nacionalinės krepšinio rinktinės nariai, įskaitant tuos, kurie kitą sezoną jau nėra jos nariai.

tūros, nes visuotinai pripažįstama, kad pasitikėjimas yra būtinas bet kokiai koordinuotai žmonių veiklai – nuo mokslinių tyrimų bei sporto iki verslo bei politikos ir dar toliau – iki santykių tarp kartų, bendruomenių ir valstybių. Jei nėra pasitikėjimo partneriais arba savimi, nepasiekiami dauguma tikslų. Pasitikėjimo stoka, ką jau kalbėti apie visišką praradimą, lemia, kad suyra draugystės ir šeimos, nutraukiami sandoriai, žlunga verslai, valios, koalicijos, vyriausybės ir valstybės, o prieštaravimai ir įtampas perauga į atvirus konfliktus. Daugelis krizių kyla kaip pasitikėjimo krizės arba perauga į jas, o įveikti pasitikėjimo krizę yra sunkiau nei krizę, kylančią iš tam tikrų institutų disfunkcijų: disfunkcijoms pašalinti galima imtis racionalių sprendimų, kai įvertinami visi už ir prieš, tuo tarpu pasitikėjimas (kaip ir tikėjimas) priklauso ne vien nuo racionalių išskaičiavimų, nepaklūsta vien proto balsui. Dauguma vadinamojo hibridinio karo, kaip pastaruoju metu imta vadinti ardomąją veiklą prieš valstybes, šį karą vykdančios valstybės matomas kaip konkurentės, oponentės ar priešės, ne vien karinėmis priemonėmis, instrumentų naudojama būtent siekiant sugriauti tų politinių bendruomenių pasitikėjimą jų institutais. Todėl ne vien taikomieji, bet ir fundamentalūs pasitikėjimo fenomeno tyrimai tampa vis aktualesni perspėjamosios demokratijos (angl. *monitory democracy*), rafinuotos dezinformacijos ir prastai pridengtų melagių (angl. *fake news*) ir didžiulio tarptautinio susipriešinimo laikais, kai vis plačiau kalbama apie pasitikėjimo krizę kaip globalų fenomeną. Šie tyrimai apima (ar bent turėtų apimti) ir tokių pasitikėjimui artimų, bet netapačių fenomenų kaip patikėjimas, tikėjimas ir patikimumas, aiškinimąsi.

Tai būdinga ir svarstymams apie pasitikėjimą teisine sistema, taigi ir pačia teise kaip šios sistemos šerdimi. Pasitikėjimas teise – svarbi tema teisės moksle ir jam artimuose moksluose, ypač teisės sociologijoje. Nekvestionuojama tai, kad pasitikėjimas teisine sistema yra teisės efektyvumo bei legitimumo sąlyga: teisė, kuria didelė visuomenės dalis nepasitiki, yra arba neįgyvendinama, taigi neefektyvi, arba, jei ji įgyvendinama taip, kaip numatyta, yra suvokiama kaip svetimos jėgos primesta, vadinasi, nelegitimi. Viešojo intereso požiūriu abi šios alternatyvos yra nepageidautinos. Tačiau čia aptariamam aspektui svarbu tai, kad pasitikėjimą teisine sistema siejant su teisės efektyvumu bei legitimumu pati pasitikėjimo sąvoka yra vartojama kaip duotybė. Tai pasakytina ir apie Lietuvos mokslinį diskursą. Antai išskiriami veiksniai, kurie didina pasitikėjimą teise kaip jos socialinio veiksmingumo „kriterijų“⁵, bet pati pasitikėjimo teise ar teisine sistema samprata neapibrėžiama.

Pasitikėjimas – sudėtingas fenomenas, reikalaujantis gilaus interdisciplininio apmąstymo. Jame susipina pasaulėžiūriniai, epistemologiniai, kognityviniai, etiniai, psichologiniai, sociologiniai ir kiti veiksniai. Teisės mokslo įnašas į pasitikėjimo fenomeno tyrimus yra minimalus: jis yra veikiau šios kategorijos vartotojas, o ne kūrėjas. Daugių daugiausia ką jis gali – tai kontempliuoti ir analizuoti sąlygas, nuo kurių priklauso pasitikėjimas įvairiais visuomenės institutais, taip pat ir teise ir teisine sistema, bet ben-

⁵ Turbūt autorius (V. Šlapkauskas) turėjo galvoje „sąlygą“, nes pasitikėjimas teise yra ne galutinis tikslas, o priemonė tikslui – teisės veiksmingumui – pasiekti. Kazlauskienė, A. *et al. Teisės sociologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2015, p. 295–297.

drosios pasitikėjimo sampratos formulavimas yra ne teisės mokslo dalykas. Jam tenka priimti, kitaip tariant, importuoti, bendrąją pasitikėjimo sampratą, formuluojamą už jo ribų. Pasitikėjimo tyrinėtoja Rachelis Botsmanas epigrafu savo knygai pasirinko pasitikėjimo apibrėžimą, kuris trumpai ir vaizdingai, bet taikliai nusako pačią šio fenomeno esmę: pasitikėjimas – tai „užtikrintas santykis su nežinomybe“⁶. Šis tik iš pažiūros mistiškas apibrėžimas tinka ir kalbant apie pasitikėjimą teise ir teisine sistema apskritai, nes teisė taip pat yra savotiška „nežinomybė“ – net keliais aspektais. Pirmia, būtina matyti skirtumą tarp formalios privalomybės ir faktų tikrovės: neapdairių ar suklydusių ir dėl to teisės reikalavimus pažeidusių žmogų galima formalistiškai nokautuoti konstitucine maksima, kad įstatymo nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės (7 straipsnio 3 dalis), bet neįmanoma paneigti to, kad niekas, net profesionalus teisininkas, nežino ir negali žinoti visos taikytinos teisės. Antra, teisė yra interpretacinis fenomenas: ir norminių teisės aktų eksplicitinės nuostatos, ir teismų precedentus, ir bendruosius teisės principus, ir teisinius papročius tenka aiškinti, o šio aiškinimo rezultatas yra atitinkamų nuostatų naujų prasmų atskleidimas, taip pat ir tokių, apie kurias galbūt nėra pagalvoję net pačių šių nuostatų autoriai. Trečia, net nuodugniai aiškinamos teisės aktų nuostatos neretai išaiškinamos taip, kad, nors to išaiškinimo pakanka atitinkamai bylai išspręsti, kitose situacijose jų „vartotojams“ kyla naujų klausimų, ypač jei tos nuostatos išaiškintos vartojant abstrakčias, juo labiau vadinamąsias esmingai ginčijamas sąvokas. Tai tik keli santykinio teisės netikrumo aspektai (ne vieninteliai, bet platesnis šio dalyko aptarimas būtų ne šios publikacijos tema) – šis netikrumas yra neišvengiamybė, nepaisanti teisei formaliai keliamo tikrumo reikalavimo. Netikrumas – tai (kad ir kaip tautologiškai tai skamba) žmogaus nebuvimas užtikrintu dėl ko nors; vienas iš žodžio „netikrumas“ sinonimų yra „nežinomybė“. Pasitikėjimas teise (teisine sistema) yra siekiamybė, kuri niekada negali būti visiškai įgyvendinta, nes ne tik žmogus nėra visiškai užtikrintas teisės akivaizdoje, bet ir niekada nėra iki galo „tikra“ pati teisė, nėra šimtu procentų nuspėjami ir jos taikytojai. Ir vis dėlto be pasitikėjimo teise (teisine sistema), be bent santykinio užtikrintumo šios nežinomybės akivaizdoje, žmonių ir visuomenių bendrabūvis būtų neįmanomas. Pasitikėdama teise (teisine sistema) visuomenė tarsi duoda avansą, kurį tikisi susigrąžinti; negrąžinimas paverčia avansą efemerišku – pasitikėjimas išnyksta. Tuomet išrinka viena iš jau minėtų alternatyvų: teisė yra arba neefektyvi, arba nelegitimi. Kaip minėta, abi alternatyvos yra blogos viešojo intereso požiūriu, nes ardo bendrabūvio pamatus.

Visuomenės pasitikėjimas teise (teisine sistema) suprantamas trejopai. Pirmoji samprata – pasitikėjimas teisinio reguliavimo turiniu, visuomenės pritarimas teisėje įtvirtintoms vertybėms. Jei teisėje įtvirtintos vertybės atitinka tas, kurias išpažįsta visuomenė, laikoma, kad visuomenė pasitiki teise, nes ši atitinka jos teisingumo sampratą. Antroji visuomenės pasitikėjimo teise (teisine sistema) samprata – jos pasitikėjimas nustatytomis procedūromis. Tarp teisėje įtvirtintų vertybių ir visuomenės vertybių gali būti didesnis

⁶ Botsman, R. *Kuo galite pasitikėti? Kaip technologijos mus suartino ir kodėl gali išskirti*. Vertė M. Baronaitė. Vilnius: Eugrimas, 2017, p. 9.

ar mažesnis atotrūkis, bet visuomenė (tiksliau, jos didžioji dalis) nemano, kad iš esmės nepagrįstas yra lūkestis, jog, kilus ginčui dėl teisės taikymo, ją bus įmanoma taikyti ne spontaniškai, o laikantis iš anksto žinomų, joje pačioje apibrėžtų procedūrinių taisyklių ir tai užtikrins priimto sprendimo atitiktį materialiosioms teisės nuostatoms, nesvarbu, ar visuomenė jas laiko teisingomis, ar ne. Jei tokių procedūrų nėra, teise nepasitikima, nes nėra pasitikėjimo objekto. Galiausiai, trečioji visuomenės pasitikėjimo teise (teisine sistema) samprata – pasitikėjimas teisės kūrėjais ir taikytojais. Kalbant apie visuomenės pasitikėjimą teisės taikytojais, turima omeny tai, kad visuomenė yra užtikrinta, jog, kad ir kokios būtų teisėje įtvirtintos vertybės ir kad ir kokios būtų teisinių sprendimų priėmimo procedūros, jų priėmėjai turi pakankamą dalykinę kompetenciją atitinkamiems sprendimams priimti, kad jie ne iškreipys teisę, o taikys ją tokią, kokia ji yra, taip pat kad jie veiks nešališkai – pirmenybę teiks bendrajam, o ne partikuliariam interesui, juo labiau ne savo pačių interesui. Iš šių trijų perspektyvų visuomenės pasitikėjimas teise analizuojamas ir mokslinėje literatūroje. Kita vertus, bent jau lietuviškoje literatūroje (ir platesniame pasitikėjimo teise diskurse) pirmosioms dviem dimensijoms dėmesio skiriama mažai. Į interneto paieškos sistemą įvedus žodžius „pasitikėjimas teise“ arba „pasitikėjimas teisine sistema“, paieškos rezultatai beveik visi bus apie pasitikėjimą teisę kuriančiomis ir / arba taikančiomis institucijomis, taigi sprendimus priimančiais asmenimis, įskaitant įvairias teises profesijas, tarp jų – notaro profesija, kuriai toliau ir skiriamas pagrindinis dėmesys.

Gerai žinoma, kad pasitikėjimas įvairiais visuomenės institutais Lietuvoje nėra aukštas. Tą rodo įvairūs tyrimai. Ypač nepasitikima valstybės institucijomis: nepasitikinčių įstatymų leidžiamąja, vykdomąja ir teismine valdžia yra daugiau nei pasitikinčių ir ši tendencija nesikeičia daug metų. Pvz., 2022 m. lapkričio duomenimis pasitikėjimas teisinėmis institucijomis taip pat nebuvo aukštas: daugiau nei pusė respondentų pasitikėjo tik policija (65,5 proc.) ir Valstybinė sienos apsaugos tarnyba (53,6 proc.).⁷

Daugelis tokių tyrimų neapima vadinamųjų laisvųjų teisinių profesijų – advokato, notaro ir antstolio. Iš labiau specializuotų tyrimų matyti, jog laisvosiomis teisinėmis profesijomis pasitikima labiau nei kitomis teisinėmis institucijomis. Antai 2021 m. duomenimis, visuomenės pasitikėjimas notarais buvo 65 proc. (tuo metu labiausiai pasitikėta policija – 66 proc.), o nepasitikėjimas – tik 6 proc.; įmonių vadovų pasitikėjimas notarais siekė net 81 proc.⁸ Taip pat pastebėtina tendencija, jog nepasitikėjimas notarais mažėja, o pasitikėjimas didėja. Bendrame kontekste ir ši tendencija, ir nurodyti skaičiai yra pavydėtini⁹. Tačiau, kaip minėta, pasitikėjimas teisės taikytojais tėra vienas iš visuomenės

⁷ *Pasitikėjimas Valstybės sienos apsaugos tarnyba – rekordinis, partijomis – mažiausias*, prieiga per internetą <https://www.alfa.lt/aktualijos/lietuva/pasitikejimas-valstybes-sienos-apsaugos-tarnyba-rekordinis-partijomis-maziausias/239082>.

⁸ *Notarai – aukščiausiose pasitikėjimo pozicijose, gyventojai ir verslininkai dėl to sutaria*, prieiga per internetą <https://www.notarurumai.lt/naujienos/notarai-auksciausiose-pasitikejimo-pozicijose-gyventojai-ir-verslininkai-del-to-sutaria/719>.

⁹ 2004 m. 60 proc. pasitikėjimo kartelę buvo perkopęs Konstitucinis Teismas, bet tai netruko labai ilgai.

pasitikėjimo teise (teisine sistema) sandų greta pasitikėjimo teisės turiniu ir pasitikėjimo nustatytomis procedūromis, todėl vien jo negali pakakti bendram pasitikėjimui teise (teisine sistema). Nedaug pozityvumo demonstruojama tada, kai teisinė institucija, kuria visuomenė pasitiki labiau, priešpriešina save toms, kuriomis pasitikima mažiau¹⁰: net jei yra pagrindo tam tikram pasitenkinimui pasiektais rezultatais, institucijų konkurencijos elemento nedera sureikšminti, nes bendras pasitikėjimas teise (teisine sistema) bus didelis – vadinasi, teisė (teisine sistema) prisidės prie valstybės ir visuomenės tikslų siekimo ir pažangos – tik tada, kai bus pakankamai pasitikima visomis teisinėmis institucijomis, visa jų sistema. Be to, vienu institucijų pirmavimas prieš kitas yra *per definitionem* santykinis, jis pasiekiamas nebūtinai dėl to, kad pagal pasitikėjimo reitingus pirmaujanti institucija turi tokį visuomenės pasitikėjimą, kurį galima laikyti pakankamu, o dėl to, kad pasitikėjimas kitomis institucijomis yra mažesnis¹¹. Bet net padarius šias išlygas tenka konstatuoti, kad iš visų teisinių institucijų, įskaitant notaro profesiją, pastarąją pasitikima labiausiai¹².

Norint patikimai nustatyti veiksnius, nulėmusius tai, kad pasitikėjimas notaro profesija yra didesnis nei kitomis teisinėmis institucijomis (išskyrus policiją) ir gali būti gretinamas tik su kitomis laisvosiomis teisinėmis profesijomis – advokato ir antstolio, prireiktų atski-

¹⁰ Plg.: „Pasitikėjimas Konstituciniu Teismu yra aukščiausias tarp visų klasikinių valdžios institucijų (įstatymų leidžiamosios, vykdomosios, teisminės) ir dukart didesnis nei kitų teismų.“ *Visuomenės pasitikėjimas Konstituciniu Teismu išlieka aukštas*, prieiga per internetą <https://lrkt.lt/lt/naujienos/ivykiai/visuomenes-pasitikejimas-konstituciniu-teismu-islieka-aukstas/1837>; „Lietuvos gyventojai labiausiai linkę pasitikėti notarais <...>. Šie nurungė iki šiol pirmoje vietoje tvirtai buvusius policijos pareigūnus. Nors policijos pareigūnus pagal pasitikėjimą notarai aplenkė, tačiau apskritai jų pasitikėjimas 2021 m. atliktos apklausos duomenimis augo. Lyginant su 2020 m. rezultatais, gyventojų pasitikėjimas policininkais vertinimo vidurkis paaugo nuo 6,78 iki 7,02. Tuo tarpu advokatai pasitikėjimas augo daug sparčiau nei policijos pareigūnais: per metus advokatai pasitikinčių asmenų padaugėjo daugiau nei 0,5 procento nuo 6,23 iki 6,74.“ *Lietuvos advokatūra: pasitikėjimas advokatais auga ir vežasi iš pirmos vietos nukritusius policijos pareigūnus*, prieiga per internetą <https://www.advokatura.lt/naujienos/lietuvos-advokatura-pasitikejimas-advokatais-auga-ir-vejasi-is-pirmos-vietos-nukritusius-policijos-pareigunus>.

¹¹ Plg.: Vilniaus miesto savivaldybės mero džiūgavimą: „Oficialu. Mūsų nuostabūs Vilnius – didžiausias miestas Baltijos šalyse!“ *Šimasių skelbia: Vilnius – didžiausias miestas Baltijos šalyse*, prieiga per internetą <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/simasius-skelbia-vilnius-didziausias-miestas-baltijos-salyse-n1187424>. Mero džiūgavimas paremtas oficialia statistika, pagal kurią 2022 m. rugsėjį Vilnius gyventojų skaičiumi pralenkė Rygą. Jau kitą dieną pergalingasis kakriekū nebebuvo šaukiamas, nes paaiškėjo, kad nebuvo galima nekritiškai kliauti statistika, kadangi skiriasi Vilniaus ir Rygos nuolatinių gyventojų skaičiavimo metodika. *Šimasių naujieną sumalė į miltus: skelbia, kad Vilniuje gyvena mažiau gyventojų nei Rygoje*, prieiga per internetą <https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/simasius-naujiena-sumale-i-miltus-skelbia-kad-vilniuje-gyvena-maziau-gyventoju-nei-rygoje-n1187673>. Tačiau net jei nebūtų metodikos skirtumų, Vilniaus „pirmavimas“ (ar tai tikrai yra vertybė, čia nesvarstoma) būtų nulemtas pirmiausia to, kad per trisdešimt metų Rygos gyventojų skaičius sumažėjo beveik trečdaliu.

¹² Tą patvirtina naujasis tyrimas (2022 m. gruodis), kur pasitikėjimas notarais pasiekė 68 proc. *Sociologinis tyrimas rodo, kad reformos trisdešimtmetį mininčiais notarais gyventojai pasitiki daugiausiai*, prieiga per internetą <https://www.teise.pro/index.php/2022/12/04/sociologinis-tyrimas-rodo-kad-reformos-trisdesimtmeti-mininčiais-notarais-gyventojai-pasitiki-daugiausiai>.

ro, nuoseklia metodologija grindžiamo tyrimo. Tačiau galima daryti prielaidą, kad viena iš šio pirmavimo priežasčių yra ta, jog notaro, kaip ir advokato arba antstolio, profesija, nors ir yra valstybės kontroliuojama, yra laisva. Tai yra skiriamasis lotyniškojo notariato bruožas. Šie du apibūdinimai tik iš pažiūros gali būti laikomi prieštaraujančiais vienas kitam: profesijos laisvė ir valstybės kontrolė yra ne nesutaikomos priešybės, o vienas kitą papildantys notaro profesijos reglamentavimo sandai. Sąvoka „laisvoji teisinė profesija“ reiškia ne tokią laisvę kaip, pvz., menininko kūrybos laisvė, o tai, kad valstybė yra perdavusi notarui vykdyti tam tikras viešąsias funkcijas ir nesikiša į jų kasdienį vykdymą, tačiau kontroliuoja patekimą į atitinkamą profesiją ir – tam tikra apimtimi – vertimasi ja, šią kontrolę derindama su profesine savireguliacija, kurios nebando pakeisti ar užgožti. Tarp notaro (taip pat advokato ar antstolio) profesijos laisvės ir valstybės kontrolės yra subtili pusiausvyra, kurios valstybė, įstatymais įtvirtinusi lotyniškojo notariato modelį, yra įsipareigojusi nepažeisti.

Ši pusiausvyra matyti ir iš notarams skirtos Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) jurisprudencijos. Joje įžvelgiama notaro profesijos sąsaja su teisės viešpatavimu, nes notarai užtikrina teisinį tikrumą, vieną iš teisės viešpatavimo elementų. Kai kurie EŽTT jurisprudenciją analizuojantys autoriai notarus vadina „autentiškumo sarginiais šunimis“ (angl. *watchdogs of authenticity*), „neteisminiais“ arba „preventyviais magistratais“ (angl. *out-of-court/preventive magistrates*), net brėžia paralelę tarp teisės į teisingą teismą pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (EŽTK) 6 straipsnį ir notaro prieinamumo¹³. Tiesa, EŽTT jurisprudencija, kurioje aiškinami notaro profesijos principai, nėra gausi. Iš svarbesnių bylų, kurioje EŽTT teko gilintis į notaro profesijos reglamentavimo tam tikrose nacionalinėse teisinėse sistemose ypatybes, paminėtina *Kübler prieš Vokietiją*, kurioje EŽTT pripažino EŽTK 6 straipsnio pažeidimą, teisingumo ministrui užkirtus kelią asmeniui tapti notaru¹⁴. Nepriimtina *ratione materiae* pripažinta Albanijos nacionalinių notarų rūmų peticija dėl asociacijų laisvės, nes tuo metu Albanijos notarai buvo valstybinė struktūra¹⁵ (taigi labai tolima lotyniškojo notariato modeliui). Nepriimtina *ratione materiae* pripažinta ir peticija, kurioje pareiškėjas skundėsi privaloma naryste Notarų rūmuose¹⁶. Kita vertus, notaro profesijos laisvės ir valstybės kontrolės derinimas suponuoja tai, kad šia profesija besiverčiantiems asmenims gali būti nustatyti

¹³ Marguénaud, J.-P., Dauchez, C., Dauchez, B. *The Legitimation of Civil Law Notaries by the Law of the European Convention on Human Rights*. Translation by A. Swords-Mc Donnell & C. Dauchez. HAL Open Science, 2017, fhal-01483911, prieiga per internetą <https://hal.science/hal-01483911/file/Thelegitimationofcivillawnotaries.pdf>; Id. *The Notary, "Out-of-court Magistrate" with Regard to the European Judge of Human Rights*. HAL Open Science, 2018. fhal-01878216f. <https://hal.science/hal-01878216/document>. Plg.: Nekrošius, V. Notarai. E. Kūris (moksl. red.). Lietuvos teisinės institucijos. Vilnius: Registrų centras, 2011, p. 623.

¹⁴ *Kübler prieš Vokietiją*, Nr. 32715/06, 2011 m. sausio 13 d.

¹⁵ *Nacionaliniai notarų rūmai prieš Albaniją* (nepriimtino sprendimas), Nr. 17029/05, 2008 m. gegužės 6 d.

¹⁶ *O.V.R. prieš Rusiją* (nepriimtino sprendimas), Nr. 44319/98, 2001 m. balandžio 3 d. Plg. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. nutarimą.

tam tikri apribojimai; antai EŽTT yra pripažinęs, kad tam tikri saviraiškos laisvės apribojimai notarams neprieštarauja EŽTK 10 straipsniui¹⁷.

Tai, kad santykinai didelis visuomenės pasitikėjimas notaro profesija yra sietinas su pasirinktu lotyniškojo notariato modeliu, yra hipotezė, kurią galima ir tikriausiai verta patikrinti. Tyrimas turėtų būti grindžiamas nuoseklia metodologija, jame taikytini tokie sociologiniai metodai kaip visuomenės nuomonės apklausa ir kt., tačiau ne teisiniai eksperimentai, nes jie galėtų pažeisti subtilią notaro profesijos laisvės ir valstybės kontrolės pusiausvyrą, o tai galiausiai galėtų sumažinti pasitikėjimą notaro profesija ir kartu – bendrą pasitikėjimą teise (teisine sistema). Juo labiau nepageidautinas būtų grįžimas prie valstybinio notariato modelio, kurio buvo atsisakyta 1992 m., Aukščiausiajai Tarybai priėmus Notariato įstatymą¹⁸. Tiesa, per trisdešimt lotyniškojo notariato gyvavimo Lietuvoje metų nebuvo iniciatyvų atlikti tokį didelį eksperimentą kaip notariato modelio pakeitimas. Tačiau būta ne tokių globalių iniciatyvų notariato modelyje didinti valstybės kontrolės elementą – šios profesijos laisvės sąskaita. Prieš aptariant kelias tokias iniciatyvas reikia trumpam grįžti prie pasitikėjimo institutais sampratos ir aptarti dar vieną jos aspektą.

Vertinant pasitikėjimą kuria nors teisine institucija, taip pat ir notariato profesija, pirmiausia dėmesys kreipiamas į tai, ar ja pasitiki visuomenė. Į tai orientuoja ir pasitikėjimo reitingai. Tačiau pasitikėjimas, kaip moneta, turi ir antrą pusę: jis apima ne vien visuomenės pasitikėjimą institucija, bet ir (pavadinkime taip) tarpinstitucinį pasitikėjimą. Deja, nepavyko aptikti, kad Lietuvoje būtų atliekami tarpinstitucinio pasitikėjimo tyrimai¹⁹, iš kurių matytųsi, kaip tam tikra teisine institucija pasitiki kitos teisinės institucijos, taip pat vykdomosios valdžios ir ypač įstatymų leidžiamosios valdžios institucijos.

Įstatymų leidybos institucijoje, Seime, kartkartėmis kyla iniciatyvos (kartais koreliuojančios su tuo, kad po Seimo rinkimų pasikeičia politinių sprendimų priėmėjai) pakeisti notariato profesijos reglamentavimą, sustiprinant valstybės kontrolę ir susiaurinant šios profesijos laisvę. Šios iniciatyvos paprastai nėra grindžiamos sisteminiu požiūriu į teisę kaip į tokį normatyvinį darinį, kuriam iš teisės viešpatavimo principo kyla neprieštaravimo, darnumo ir nuoseklumo reikalavimai, taigi ir reikalavimas, kad atskiri teisės instituto – šiuo atveju notariato modelio – elementai derėtų, nebūtų jame svetimkūniai.

Antai 2012 m. buvo inicijuotos Notariato ir Advokatūros įstatymų pataisos, pagal kurias būtų leista notarinis veiksmus atlikti ne vien notarams, bet ir advokatams.²⁰ Šitaip būtų bent iš dalies pakeistas Lietuvoje įtvirtintas notariato modelis: nuo lotyniškojo notariato būtų pasislinkta link notariato-advokatūros modelio (būdingo nedaugeliui

¹⁷ *Ana Ioniță prieš Rumuniją*, Nr. 30655/09, 2017 m. kovo 21 d.

¹⁸ TAR, Nr. 0921010ISTA001-2882.

¹⁹ Jam iš esmės neskiriama dėmesio net labai solidžiose publikacijose. Pvz., plg.: Dobryninas, A. et al. *Pasitikėjimo Lietuvos teisėsauga profiliai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2012; Valickas, G. et al. *Procedūrinis teisingumas ir žmonių pasitikėjimas teisėsaugos pareigūnais bei institucijomis*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013; Visockas, E. *Pasitikėjimas teisėsaugos institucijomis Lietuvoje // Teisės problemos*, 2016, Nr. 2; L. Gudžinskas (moksl. red.). *Pasitikėjimas valstybe: prielaidos, iššūkiai, sprendimai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2017.

²⁰ Atitinkamai įstatymų projektai Nr. XIP-6866 ir XIP-3865.

valstybių). Teikiant tas pataisas ignoruoti esminiai skirtumai tarp notaro ir advokato, kaip antai: tai, kad advokatas visada yra vienos šalies atstovas ir pagal šios profesijos prigimtį negali atstovauti ir kitai šaliai; tai, kad notaras yra saistomas objektyvumo principo ir turi palaikyti silpnesniąją šalį, tuo tarpu advokatas tokios pareigos neturi ir pagal savo profesijos prigimtį negali turėti; tai, kad advokatas nėra valstybės įgaliotas asmuo, o notaras – yra²¹. Buvo ignoruojama net tai, kad notaras, kitaip nei advokatas, apskritai nėra kieno nors atstovas – jis, dar kartą pavartojant jau minėtus vaizdingus palyginimus, yra „autentiškumo sarginis šuo“, „preventyvus magistratas“, teisinio tikrumo garantas. Šios įstatymų pataisos, turėjusios gerokai išbalansuoti notariato modelį ir visuotinai pripažintiems lotyniškojo notariato bruožams suteikti „lietuvišką specifiką“, nebuvo priimtos.

Iniciatyvos padidinti valstybės kontrolę ir sumažinti notaro profesijos laisvę dažnai nukreiptos į du dalykus: 1) notarų skaičių, kurį norima padidinti; ir 2) notarinių veikslių įkainius, kuriuos norima sumažinti. Jos paprastai grindžiamos ne konkrečiais skaičiavimais, juolab ne SSSG analize²², bet bendrais populistiniais užkalbėjimais, esą notarų yra per mažai, o notarinių veikslių įkainiai yra per dideli. Siūlomų įstatymų pataisų projektų aiškinamuosiuose raštuose nurodoma, kad neigiamų padarinių nenumatoma – tai savaime turėtų sukelti įtarimą, nes, kaip bet kuris gydytojo paskirtas vaistas turi ne tik naudingą, bet ir šalutinį poveikį²³, taip kokį nors šalutinį poveikį turi ir kiekviena legislatyvinė novela: vienas dalykas pagerinamas kito sąskaita. Optimalaus notarų skaičiaus (Lietuvoje, savivaldybėje ar tam tikram gyventojų skaičiui) ir notarinių veikslių įkainių pagrindimui prireiktų atskiros analizės; šio teksto autorius šiais klausimais nesiūlo nieko konkretaus. Tačiau būtina atkreipti dėmesį į tai, kad, jei valstybė yra pasirinkusi lotyniškojo notariato modelį, nustatant notarų skaičių ir notarinių veikslių įkainius privalu paisyti principų, kuriais grindžiamas šis modelis, kaip antai: 1) *numerus clausus*; 2) notaro veiklos kaip nekomercinės ūkinės veiklos; ir 3) konkurencijos tarp notarų ribojimo.²⁴ Siūlant legislatyvinį (taigi valiniu, politiniu) sprendimu padidinti notarų skaičių ir sumažinti notarinių veikslių įkainius, šių principų nepaisoma.

Kaip pavyzdį galima paminėti būtent tokio turinio iniciatyvą, kurios 2021 m. ėmėsi (bent tuo metu) įtakingas Seimo komiteto pirmininkas²⁵. Jo aiškinimu, „dėl neproporcingų notarų pajamų ir mažos konkurencijos notarami nėra suinteresuoti taikyti mažesnius paslaugų įkainius netgi toms notarinėms paslaugoms, kurių įkainiams yra nustatytas atlygio intervalas“, todėl „nukenčia vartotojai“; „valstybė yra atsakinga už tai, kad nota-

²¹ Plačiau žr.: Kūris, E. *Atsakymai į pateiktus klausimus apie Lietuvos Respublikos notariato įstatymo ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo pataisų projektus* // Notariatas, 2013, Nr. 15.

²² Stiprybės, silpnybės, galimybės ir grėsmės (angl. *SWOT – strengths, weaknesses, opportunities and threats*).

²³ O jei gydytojas sako, kad vaistas visai neturės šalutinio poveikio, jis veikiausiai yra šarlatanai, nebent išrašė ne vaistą, o placebą arba maisto papildą.

²⁴ Plačiau žr.: V. Nekrošius, *op. cit.*

²⁵ Įstatymo projektas Nr. XIVP-775.

rams užtikrino monopolines veiklos sąlygas ir pelną iki gyvos galvos“.²⁶ Net nevertinant teiginio, vengia ar nevengia notariatai taikyti mažesnius įkainius ir ar jiems kas nors yra užtikrinta „iki gyvos galvos“, pagrįstumo (nes iniciatyvos autorius nepateikė to įrodymų²⁷), negali nekristi į akis tai, kad daugelis šiose citatose pavartotų sąvokų yra iš rinkos žodyno, būtent: „konkurencija“, „vartotojai“, „monopolinės sąlygos“ ir „pelnas“. Tačiau rinkos žodynas nėra tas, kuris dera su minėtais lotyniškojo notariatao principais. Rinkos žodynui priklauso ir sąvoka „notarinė paslauga“: nors sąvoka „paslauga“ yra vartojama Notariatao įstatyme, tačiau labai specifiniame – techninių paslaugų, mediacijos, aukcionų organizavimo ir vykdymo paslaugų, taip pat seniūnų vykdomų viešųjų ir administracinių paslaugų – kontekste; traktuoti notarinius veiksmus vien kaip klientui teikiamas paslaugas reiškia nesuprasti notaro kaip teisinio tikrumo garanto prigimties.

Potencialiai destruktivi buvo ir kita 2021 m. legislatyvinė iniciatyva – suteikti Valstybės kontrolei įgaliojimus atlikti notariatao veiklos vertinimą²⁸. Nežinia, kokią dar „notariatao veiklą“ būtų patikėta vertinti Valstybės kontrolei, kadangi pagal Notariatao įstatymą įgaliojimus jos priežiūrą atlieka Notarų rūmai bei Teisingumo ministerija (7 straipsnis). Be to, pagal Konstituciją „Valstybės kontrolė prižiūri, ar teisėtai valdomas ir naudojamas valstybės turtas ir kaip vykdomas valstybės biudžetas“ (134 straipsnis); šią Valstybės kontrolės paskirtį detalizuoja Valstybės kontrolės įstatyme²⁹ apibrėžti šios aukščiausios audito institucijos uždaviniai (7 straipsnis). Notariatas nei pagal Konstituciją, nei pagal Notariatao įstatymą (ar kitus įstatymus, įskaitant tuos, kuriais patvirtinami valstybės ir savivaldybių biudžetai) nėra ir valstybės biudžeto lėšų gavėjas, jis taip pat nelaikytinas valstybės turto valdytoju ar naudotoju. Taigi notariatas nei pagal savo prigimtį, nei pagal veiklos turinį, nei pagal valstybės biudžeto lėšų skyrimo ir naudojimo praktiką nepatenka į valstybinio audito sritį. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad notariatai yra „savarankiška profesinė veikla besiverčiantys asmenys, o jiems šias funkcijas vykdyti perdavusi valstybė kontroliuoja, kaip jos vykdomos“³⁰. Notarų funkcijų vykdymo kontrolė nėra valstybės turto valdymo ir naudojimo ar valstybės biudžeto vykdymo vertinimas. Vyriausybė, geriau nei projekto iniciatorius įsiskaičiusi į Konstituciją, oficialiąją konstitucinę doktriną ir įstatymų nuostatas, nepritarė minėti iniciatyvai kaip neatitinkančiai viešojo intereso ir keliančiai

²⁶ Sinkevičius, D. *Majauskas notarų ėmėsi iš peties: netrukus eilių gali gerokai sumažėti*, prieiga per internetą <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/majauskas-notaru-emesi-is-peties-netrukus-eiliu-gali-gerokai-sumazeti.d?id=88243721>.

²⁷ Paminėdamas „pelną iki gyvos galvos“ įstatymo pataisos iniciatorius pasakė nesąmonę. Pagal Notariatao įstatymą notaro įgaliojimai pasibaigia notarui sulaukus 70 metų (23 straipsnio 8 punktas). To Seimo nario kova su esą per daug uždirbančiais teisininkais neapsiribojo notariatais. Antai jo (tuo metu) vadovauto Seimo Biudžeto ir finansų komiteto 2021 m. posėdyje buvo svarstytas klausimas, pavadintas „Diskusija dėl teisėjų gaunamo papildomo atlygio“. Jo metu buvo svarstoma, ką daryti su „uždarbiaujančiais“ teisėjais, t. y. tokiais, kurie skaito paskaitas, taip pat ir valstybės tarnautojams, ir už tai gauna atlygį. Posėdžio įrašą žr. https://www.youtube.com/watch?v=sEEEtLEmjNI&ab_channel=AtvirasSeimas.

²⁸ Įstatymo projektas Nr. XIVP-775.

²⁹ TAR, Nr. 0951010ISTA000I-907.

³⁰ Konstitucinio Teismo 2010 m. kovo 22 d. nutarimas.

pavojų notaro paslapčiai³¹. Dar anksčiau jai nepritarė Teisingumo ministerija³². Inicatyva liko neįgyvendinta³³.

1992 m. Notariato įstatymas buvo keistas daug kartų (pakeista dauguma straipsnių). Kai kuriomis pataisomis išplėstos notarų funkcijos. Darytina prielaida, kad šis funkcijų išplėtimas liudija, kad įstatymų leidėjo pasitikėjimas notariatu bent jau nėra sumažėjęs. Straipsnis, apibūdinantis notarą kaip viešąsias funkcijas vykdančią laisvosios profesijos atstovą, užtikrinančią teisinį tikrumą ir šitaip prisidedančią prie visuomenės pasitikėjimo teise ir teisine sistema didinimo, liko nepakeistas: „[n]otarai savo įgaliojimus vykdo, nepaisydami valstybinės valdžios bei valdymo institucijų įtakos“ (12 straipsnis). Tačiau, kaip matyti, lygiagrečiai iš Seimo visuomenei siunčiami signalai, galintys sumažinti pasitikėjimą notaro profesija.

Todėl dvi pastarosios aptartos legislatyvinės iniciatyvos, nors ir neįgyvendintos³⁴, nusipelno dėmesio, juolab kad nėra garantijų, jog panašių ar kitokių išradingų destruktivių iniciatyvų nekils ateityje. Jos liudija tarpinstitucinio pasitikėjimo stoką (iš įstatymų leidėjo pusės). Geranoriškai darant prielaidą, kad už šių iniciatyvų neslypi kieno nors interesas³⁵ ir kad jos iš tikrųjų kilo iš neteisingai (nors ir nuoširdžiai) suprasto visuomenės intereso, darytina išvada, jog jų imtis paskatino tam tikrų Seimo narių (bent vieno) nepasitikėjimas notariatu kaip institucija, kuris, atitinkamai išreklamuotas, gali mažinti ir visuomenės pasitikėjimą šia profesija, ypač jei visuomenė plačiai informuojama apie tokias iniciatyvas, bet ne apie jų argumentuotą atmetimą. Šiuo atveju taip ir buvo. Antai iniciatyva paversti notariatą Valstybės kontrolės audito objektu buvo išreklamuota žodžiais, kad toks ir toks Seimo narys „notarų ėmėsi iš peties“ (kitais tariant, bando padidinti pasitikėjimą juo pasitikėjimo notarų profesija sąskaita) ir dabar tai jau bus gerai (mažės eilės prie notarų kontorų ir kris notarų „paslaugų“ įkainiai)³⁶. Tačiau apie tai, jog ši iniciatyva buvo argumentuotai atmesta Vyriausybės lygmeniu, vargu ar pranešė bent viena žiniasklaidos priemonė³⁷. Tad specialiai šia tema nesidominčių interneto naršytojų atmintyje liks tai, kad notarai yra „neproporcingas pajamas gaunantys ir vartotojus skriaudžiantys monopolistai“, o ne tai, kad jie yra savarankiškai dirbantys asmenys, „autentiškumo sarginiai

³¹ Vyriausybės 2021 m. gruodžio 1 d. nutarimas nr. 1021. TAR, nr. 2021-25253.

³² *Kilus iniciatyvai mažinti notarų įkainius, ministerija atkerta – kai kurie gali net didėti*, prieiga per internetą <https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/kilus-iniciatyvai-mazinti-notaru-ikainius-ministerija-nepasiduoda-kai-kurie-gali-dideti-662-1610606?copied>.

³³ Tiksliau, ji buvo įgyvendinta „pusiau“ (ir, atrodo, dėl akių). 2022 m. gruodį Seimas priėmė Notariato įstatymo pataisas (TAR, nr. 2022-27560), pagal vieną iš kurių notarų savivaldos institucijų (taigi ne „notariato“) valstybinį auditą atlieka Valstybės kontrolė Valstybės kontrolės įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka. Tokių atvejų Valstybės kontrolės įstatyme kol kas nenustatyta.

³⁴ Tiksliau, kaip minėta, viena jų įgyvendinta „pusiau“.

³⁵ Autorius nedrįstų teigti, kad už iniciatyvos leisti notarinius veiksmus atlikti ir advokatams neslypi niekieno interesas; to įstatymo pataisos projekto atsiradimas galėtų būti įdomaus žurnalistinio tyrimo dalykas.

³⁶ D. Sinkevičius, *op. cit.*

³⁷ Bent jau autoriui nepavyko aptikti tokios publikacijos.

šunys“ ir „preventyvūs magistratai“, kurie užtikrina teisinį tikrumą ir kurių veikla, susaisyta griežtų lotyniškojo notariato principų, padeda įgyvendinti viešąjį interesą.

Švelniai tariant, nedidelį pasitikėjimą notaru rodo ir tai, kad jo klientas, pasirašydamas sutikimą, kad notaras tvarkytų jo asmens duomenis, gali padaryti išlygą, jog jis „nesutinka, kad [jie] būtų tvarkomi“?³⁸ Kliento padarymas tokios išlygos reiškia, kad notaras negalės atlikti savo funkcijų – atlikti notarinių veiksmų, dėl kurių į jį kreiptasi. Tai sunkiai dera su notaro kaip „prevencinio teisėjo“ samprata: nors šis palyginimas yra metafora, taigi sąlyginis, svarstyti, ar notaro įgaliojimai tvarkyti jį pasirinkusio kliento duomenis – tiek, kiek yra būtina jo funkcijoms atlikti – neturi kilti iš paties pasirinkimo fakto, o ne iš formalaus minėtos išlygos nepadarymo, panašiai (*mutatis mutandis*) kaip teisėjų teisė susipažinti su valstybės paslaptį sudarančia informacija kyla iš pačios teisėjo funkcijos, o ne iš kokio nors papildomo leidimo³⁹. Įstatymų leidėjo pasitikėjimo įvairių teisinių profesijų atstovais stoką liudija ir Pinigų plovimo ir teroristų finansavimo prevencijos įstatyme⁴⁰ nustatytas teisinis reguliavimas: pagal jį, pvz., teisėjas, turintis sąskaitą banke, privalo deklaruoti esąs „politiškai pažeidžiamas (paveikiamas) asmuo“, nes yra „fizinis asmuo, kuriam yra patikėtos svarbios viešosios pareigos“ (2 straipsnio 18 dalis). Jei žodžiai turi reikšmes (jie jas turi), teisėjas, pareiškęs, kad yra „politiškai pažeidžiamas (paveikiamas)“, turėtų atsistatydinti, o jei to nepadarytų, būti atleistas, nes „politiškai pažeidžiamas (paveikiamas)“ teisėjas yra tokio teisėjo, kuriuo visuomenė gali pasitikėti, priešybė⁴¹. O pagal ankstesnę (iki 2018 m.) šio įstatymo redakciją teisėjas privalėjo bankui deklaruoti, jog yra „politikoje dalyvaujantis fizinis asmuo“, kad ir kokio politinio neutralumo iš jo reikalauja Konstitucija. Notarai tame įstatyme vadinami „įpareigotaisiais subjektais“, tačiau dėl to, kad jiems yra „patikėtos svarbios viešosios pareigos“, jie taip pat irgi turi „prisiduoti“ bankams kaip „politiškai pažeidžiami (paveikiami) asmenys“, nepaisant tokių lotyniškojo notariato principų, kaip objektyvumas, nešališkumas ir nepriklausomumas.

Paminėti terminijos nenuoseklumai (keli iš daugelio) nevertintini kaip pakertantys lotyniškojo notariato modelio pagrindus – kitaip nei aptartosios legislatyvinės iniciatyvos, kuriomis į šiuos pagrindus buvo kėsinamasi. Tačiau jie rodo, kad įstatymų leidėjas, keisdamas notaro profesijos teisinį reglamentavimą, turi daugiau kuo pasirūpinti be populistinio *numerus clausus* plėtimo, notarinių veiksmų įkainių mažinimo ir notariato veiklos pavertimo valstybinio audito objektu. Pamatinių lotyniškojo notariato principų neperžiūrėjimas parodytų, jog notarais pasitiki ne vien visuomenė, bet ir įstatymų leidėjas – ir *in corpore*, ir „iniciatyviausi“ šios institucijos nariai. Pavartojant jau vartotą metaforą, taip būtų nušveista antroji pasitikėjimo šias profesija monetos pusė.

³⁸ *Sutikimas dėl asmens duomenų tvarkymo* (tipinė forma).

³⁹ Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 3 d. sprendimas.

⁴⁰ TAR, nr. 09710101STAVIII-275.

⁴¹ Kai autorius tą pasakė jo sąskaitą tvarkiusiai banko darbuotojai, ji kurį laiką galvojo, kaip pasielgti, o po to leido padaryti prieraišą, jog šis banko klientas priverstas paklusti neprotingam, nepagarbiam įstatymui.

**PROF. DR. DAINIUS
ŽALIMAS**

Vytauto Didžiojo
universiteto Teisės
fakulteto dekanas,
Konstitucinio Teismo
teisėjas (2011–2021),
pirmininkas
(2014–2021)

Notaro ir jo profesinės savivaldos teisinis statusas konstitucijos požiūriu

Gerbiamasis Lietuvos notarų rūmų prezidente, notarai, kolegos, šios konferencijos svečiai,

Lietuvos Respublikos **Konstitucijos tekste** notarai ir jų profesinė savivalda tiesiogiai (eksplicitiškai) **nėra minimi**. Bet mes visi žinome, jog Konstitucija nėra vien tekstas, kitaip ji negalėtų būti aukščiausia ir tobula teise be spragų, visos teisinės sistemos branduoliu. Todėl notariato atveju **konstitucinės teisės ir laisvės, pirmiausia teisė laisvai pasirinkti darbą ir verslą bei asociacijų laisvė**, yra esminiai imperatyvai, nuo kurių atsispiriant plėtojami notarų ir kitų valstybės kontroliuojamų profesijų veiklos ir jų profesinės savivaldos konstituciniai pagrindai.

Kaip žinote, iki šiol Konstitucinis Teismas notaro statusą **tiesiogiai** yra **analizavęs vieną kartą**, t. y. 2010 m. kovo 22 d. nutarime¹. Ši konstitucinės justicijos byla sudarė prielaidas Konstituciniam Teismui pirmą kartą atskleisti **notaro profesijos reikšmę**,

¹ Šiame nutarime pagrindinis klausimas, kurį turėjo atsakyti Konstitucinis Teismas, buvo susijęs su tuo, ar Notariato įstatyme įtvirtinta teisingumo ministro neribota diskrecija pratęsti notaro įgaliojimus šiam sulaukus 65 metų atitinka Konstituciją. Notariato įstatyme nebuvo numatyta jokių kriterijų ar pagrindų, kuriais vadovaujantis turėjo būti sprendžiama, pratęsti notaro įgaliojimus ar ne.

Lietuvoje veikiančią notariato modelį ir iš Konstitucijos kylančius esminius notarų veiklos reguliavimo principus. Notarų profesinės savivaldos kontekste aktualūs kiti du Konstitucinio Teismo nutarimai, t. y. 2008 m. sausio 7 d. ir 2020 m. rugsėjo 11 d., kuriuose atsakyta į klausimą dėl privalomos narystės asociacijoje, įgyvendinančioje valstybės kontroliuojamos profesijos (antstolių ir architektų) savivaldą, atitikties Konstitucijai.

Konstitucinis Teismas minėtame 2010 m. kovo 22 d. nutarime nurodė, kad Lietuvoje veikia vadinamasis **lotyniškojo tipo notariatas**², kurio trisdešimties metų sukaktį šiandien minime. Nors to Konstitucinis Teismas tiesiogiai ir nepasakė, akivaizdu, kad **būtent lotyniškojo tipo notariato įvedimas turėtų būti traktuojamas ir kaip konstitucinis imperatyvas**, kylantis iš Konstitucijoje ir 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės atkūrimo akte (iš kurio kyla ir pati Konstitucija) išreikštos Lietuvos demokratinės valstybės tradicijos. Visuotinai žinoma, jog lotyniškasis notariatas – tai notariato rūšis, kai notaras vykdo valstybės deleguotas viešojo pobūdžio funkcijas, tačiau savo darbą organizuoja savarankiškai, kaip laisvosios profesijos atstovas (dėl to lotyniškasis notariatas dar vadinamas laisvuju notariatu). Čia notaras funkcinė prasme yra valstybės atstovas, o finansine prasme – privatus asmuo. Notaro privatumas pasireiškia tuo, kad jis savo lėšomis organizuoja savo biuro steigimą, jo išlaikymą, pagalbininkų samdymą, asmeniškai atsako už atliktus notarinius veiksmus, o už notarinius veiksmus gautos pajamos, išskyrus privalomus mokesčius valstybei bei profesinės savivaldos institucijai, tenka pačiam notarui, o ne valstybės biudžetui. Lotyniškasis notariatas būdingas kontinentinės (romanų-germanų) teisės tradicijai priklausančioms demokratinėms valstybėms, kurių teisės pagrindas siejamas su romėnų teise. Tuo tarpu valstybinis notariatas, kai notaras yra valstybės tarnautojas, vykdamas valstybinio pobūdžio funkcijas, gaunantis algą iš valstybės biudžeto, dirbantis valstybiniame notarų biure, yra būdingesnis autoritarinėms valstybėms, kuriose civilinė apyvarta yra gana ribota.

Lotyniškojo modelio esmę, o kartu ir notaro profesijos reikšmę Konstitucinis Teismas atskleidė per du aspektus – notarų atliekamas funkcijas (funkcinį aspektą) ir jų atžvilgiu vykdomą kontrolę (kontrolės aspektą).

Pirma, pasak Konstitucinio Teismo, **notarai** yra savarankiška profesine veikla besiverčiantys asmenys, kurie **atlieka** valstybės jiems perduotas vykdyti **viešąjį interesą užtikrinančias funkcijas**³, t. y. turi užtikrinti, kad civiliniuose teisiniuose santykiuose nebūtų neteisėtų sandorių ir dokumentų. Notaras atlieka tokias funkcijas, kurių vykdymo užtikrinimas yra valstybės pareiga ir viešasis interesas.

Antra, notarai, nors dažnai įvardijami laisvąja profesija, konstituciniu požiūriu yra **valstybės kontroliuojama profesija**. Šiuo atveju valstybės kontrolės būtinumas kyla iš no-

² Šio modelio esmė: Lietuvoje notarai vykdo viešo pobūdžio funkcijas, tačiau nėra valstybės (ar savivaldybės) tarnautojai – jie verčiasi savarankiška profesine veikla, o jų funkcijas, kitą veiklą bei įgaliojimus apibrėžia įstatymai.

³ Konstitucinis Teismas nutarime nurodė, kad notarai atlieka fizinių ir juridinių asmenų subjektyvių teisių ir juridinių faktų juridinio įtvirtinimo, šių asmenų ir valstybės teisėtų interesų apsaugos užtikrinimo funkcijas.

tarų vykdomų funkcijų viešojo pobūdžio. Kitaip tariant, valstybė perdavusi notarams viešųjų funkcijų vykdymą turi užtikrinti kontrolę, kaip šios funkcijos yra vykdomos.

Kaip rodo Konstitucinio Teismo jurisprudencija, minėti **notaro profesijos požymiai** (notaro profesijos pobūdis) **pagrindžia** galimus šios profesijos asmenų konstitucinės teisės laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir konstitucinės asociacijų laisvės įgyvendinimo ypatumus.

Kaip anai, Konstitucinis Teismas yra akcentavęs būtinybę įstatymų lygmeniu detaliau suformuluoti esmines valstybės kontroliuojamos profesijos veiklos sąlygas. Pasak Teismo, tais atvejais, kai įstatymu yra pavedama kitoms (ne valstybės) institucijoms vykdyti tam tikras valstybės funkcijas, įstatymų leidėjui kyla **pareiga nustatyti reikalavimus, kuriuos turėtų atitikti asmuo, norintis vykdyti tokią veiklą, jo įgaliojimų trukmę, įgaliojimų pasibaigimo pagrindus ir kt.** Svarbu, kad tai darydamas įstatymų leidėjas turi paisyti Konstitucijos imperatyvų. Tai, be kita ko, reiškia, kad įstatymų leidėjas turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad asmenims, įgyvendinantiems konstitucinę teisę laisvai pasirinkti darbą bei verslą, **būtų nustatomos vienodos profesinės veiklos sąlygos**, *inter alia* vienoda įgaliojimų trukmė. Konstitucinis Teismas 2010 m. kovo 22 d. nutarime konstatavo, kad įstatymų leidėjas suteikdamas teisingumo ministrui neribotą nuožiūrą pratęsti notaro įgaliojimus šiam sulaukus 65 metų minėto reikalavimo nepaisė ir taip pažeidė Konstituciją.

Sistemiškai įvertinus oficialiąją konstitucinę doktriną, suformuluotą vertinant privalomos narystės Lietuvos antstolių rūmuose ir Architektų rūmuose konstitucingumą⁴, galima teigti, jog valstybės kontroliuojamų **profesijų savivalda** yra viena iš šios profesijos asmenų veiklos kontrolės formų. Savo dviejuose nutarimuose Konstitucinis Teismas išplėtojo **konstitucinius tokių profesijų savivaldos pagrindus**, atskleisdamas esminius jos požymius:

Pirma, pasak Konstitucinio Teismo, **valstybės kontroliuojamų profesijų savivaldos institucijos atlieka valstybės patikėtas viešąsias funkcijas, t. y. užtikrina tos profesijos asmenų veiklos skaidrumą ir kokybės kontrolę** (kaip anai, užtikrina profesinės veiklos stebėseną, vienodus profesinės etikos standartus, jų laikymosi kontrolę, kvalifikacijos tobulinimo organizavimą ir kt.).⁵ Kaip pažymėjo Konstitucinis Teismas, **jeigu** tokios savireguliacijos ir **savivaldos sistemos nebūtų**, atitinkamų funkcijų, kurių vykdymą valstybė privalo užtikrinti, perdavimas į privačias rankas galėtų būti **konstituciškai nepateisinamas**.

Antra, **profesinė savivalda turi apimti visus atitinkama profesija besiverčiančius asmenis**. Pasak Konstitucinio Teismo, konstituciškai nepagrįsta būtų tai, kad kurie nors tam tikra valstybės kontroliuojama profesija besiverčiantys asmenys galėtų būti „šalia“

⁴ Žr. Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 7 d. ir 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimus.

⁵ Vadovaujantis Notariato įstatymo 9 straipsniu, Notarų rūmai atlieka šiuos uždavinius: koordinuoja notarų veiklą; rūpinasi notarų kvalifikacijos kėlimu; gina ir atstovauja notarų interesams valstybinės valdžios ir valdymo institucijose; suvienodina notarinę praktiką; prižiūri, kaip notarai atlieka savo funkcijas, laikosi profesinės etikos reikalavimų; ir kt.

minėtos profesinės savivaldos sistemos. Toks buvimas „šalia“ sudarytų prielaidas išvengti atitinkamos profesinės veiklos kontrolės, be kita ko, kontrolės, ar tie asmenys laikosi vienodų profesinės etikos standartų.

Kartu tai lemia, jog **įstatymų leidėjas pagal Konstituciją (inter alia 35 straipsni) turi įgaliojimus įstatymu nustatyti, kad asmenys, besiverčiantys tam tikra valstybės kontroliuojama profesija, pagal įstatymą (ex lege) priklausytų tam tikrai asociacijai**, užtikrinančiai šios profesijos savivaldą. Pasak Konstitucinio Teismo, tokiu teisiniu reguliavimu **siekiami konstituciškai svarbaus tikslo** užtikrinti su viešojo intereso įgyvendinimu susijusios veiklos kontrolę. Taigi Konstitucinis Teismas patvirtino, jog privaloma narystė valstybės kontroliuojamos profesijos savivaldos asociacijoje yra suderinama su konstitucine asociacijų laisve, įprastai apimančia ir negatyviąją teisę prieš savo valią nesijungti į asociacijas.

Tačiau pabrėžtina, kad ši privaloma narystė konstitucinės asociacijų laisvės kontekste pateisinama tik atitinkama profesija **besiverčiantiems, t. y. aktyviai užsiimantiems** asmenimis. Tuo tarpu tokios privalomos narystės įtvirtinimas **nesiverčiantiems profesine veikla asmenims** yra nesuderinamas su Konstitucija, kadangi šiuo atveju minėta narystė nebūtina tam, jog būtų pasiektas konstituciškai svarbus tikslas užtikrinti su viešojo intereso įgyvendinimu susijusios veiklos kontrolę⁶.

Trečia, asmenys, besiverčiantys tam tikra valstybės kontroliuojama profesija ir pagal įstatymą (ex lege) priklausantys tam tikrai asociacijai, užtikrinančiai šios profesijos savivaldą, negali neturėti **pareigų, susijusių su minėtos savivaldos sistemos veikimo užtikrinimu, be kita ko, atitinkamos asociacijos išlaikymu**.

Ketvirta, **profesinės savivaldos institucijų**, užtikrinančių valstybės kontroliuojamų profesijų veiklos kontrolę, **steigimas kyla** ne iš laisvos šios profesijos atstovų valios, o **iš įstatymo**. Pagal Konstituciją (be kita ko, jos 35 straipsnio 3 dalį) įstatymų leidėjas reglamentuodamas profesinę savivaldą užtikrinančios asociacijos steigimą ir veiklą, **įstatymu turi nustatyti narystės tokioje asociacijoje sustabdymo ir pasibaigimo pagrindus**, be kita ko, susijusius su teise vykdyti šią profesinę veiklą.

Atkreiptinas dėmesys, kad Konstitucinis Teismas, priešingai nei Europos Žmogaus Teisių Teismas⁷, vertindamas privalomą narystę valstybės kontroliuojamų profesijų savivaldos subjektuose, neatsiriboja nuo konstitucinės asociacijų laisvės. Galima teigti, kad Konstitucinis Teismas patvirtina, jog valstybės kontroliuojamų profesijų savivalda yra

⁶ Žr. atitinkamai Konstitucinio Teismo 2020 m. rugsėjo 11 d. nutarimą.

⁷ EŽTT ne kartą yra pažymėjęs, jog įstatymų pagrindu įsteigtos **laisvųjų profesijų savivaldos institucijos nėra laikomos asociacijomis** Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 11 straipsnio „Susirinkimų ir asociacijos laisvė“, kurio 1 dalyje *inter alia* nustatyta, kad kiekvienas turi laisvę jungtis į asociacijas kartu su kitais, įskaitant teisę steigti ir stoti į profesines sąjungas savo interesams ginti, prasme; tokių pagal įstatymą įsteigtų minėtų institucijų tikslas – reguliuoti ir skatinti tam tikras profesijas, kurios visuomenės apsaugos interesais atlieka svarbias viešosios teisės funkcijas; privaloma narystė jose kyla iš individualaus kiekvieno asmens apsisprendimo užsiimti tokia profesine veikla, kuriai dėl jos prigimties reikalingas atitinkamas teisinis reguliavimas (2003 m. lapkričio 6 d. nutarimas dėl priimtino byloje Popov ir kiti prieš Bulgariją, peticijos Nr. 48047/99, Nr. 48961/99, Nr. 50786/99 ir Nr. 50792/99).

asociacijų laisvė išraiška, tačiau pasižyminti tam tikrais ypatumais, kaip antai privaloma naryste minėtos savivaldos subjektuose. Tam tikra prasme suteikiamas net aukštesnis konstitucinis žmogaus teisių apsaugos lygis, nes kiekvieną kartą notarų savivaldos reguliavimo imperatyviosios normos gali būti tikrinamos taikant leistino pagal Konstituciją asociacijų laisvės (ir žmogaus teisių apskritai) varžymo testą, ypač kiek jis susijęs su būtinumo ir proporcingumo kriterijų taikymu.

Apibendrinamas akcentuočiau, kad, remiantis 2021 m. atliktomis sociologinėmis apklausomis, notarai yra vieną iš didžiausių gyventojų ir verslo pasitikėjimo rodiklių turinčių teisinių profesijų⁸. Tai patvirtina lotyniškojo notariato modelio veiksmingumą ir atitinkamai prieš 30 metų priimto sprendimo įvesti šį modelį Lietuvoje teisingumą ir toliaregiškumą. Tikiu, kad Konstitucinio Teismo suformuluotas notaro veiklos ir jų profesinės savivaldos konstitucinis standartas suteikė tvirtą pagrindą ir kartu aiškias gaires lotyniškojo notariato modelio įsitvirtinimui Lietuvoje ir jo plėtotei (tobulinimui) ateityje. Tad, dar kartą sveikindamas visą notarų bendruomenę, linkiu ir toliau išlikti Konstitucijos požiūriu – išskirtine ir sėkmingai valstybės jai patikėtas viešąsias funkcijas vykdančia profesija, nuo kurios sėkmės tam tikra prasme priklauso ir visų mūsų gerovė.

Notarės (iš kairės) Lolita Vičiniene (Kaunas), Vida Penkauskaitė- Jurgutė (Kaunas), Romutė Sipavičienė (Vilnius), Rita Lugienė (Kaunas), Violeta Bagdanskienė (Kaunas), Dangira Martinonytė-Mieželiene (Kaunas), Gintė Kuzabavičienė (Kaunas).

⁸ Pagal apklausų duomenis **notarais pasitiki 65 proc. gyventojų ir 81 proc. verslo atstovų**. Prieiga per internetą <https://www.notarurumai.lt/naujienos/notarai-auksciausiose-pasitikejimo-pozicijose-gyventojai-ir-verslininkai-del-to-sutaria/719>

SIGITA RUDĖNAITĖ

Lietuvos
Aukščiausiojo Teismo
teisėja,
Teisėjų tarybos
pirmininkė

Teisėjo ir notaro, kaip prevencinio teisėjo, sąveika ir reikšmė valstybės teisinėje sistemoje. Teismams nebūdingų funkcijų perdavimas notarams

Gerbiamieji konferencijos dalyviai ir svečiai, kolegos,

Visų pirma, noriu pasinaudoti galimybe pasveikinti Lietuvos notarų bendruomenę 30-mečio proga. Džiaugiamės, kad notarų ir teisėjų profesines bendrijas sieja ilgalaikiai dalykiško bendradarbiavimo, grįsto abipuse pagarba, santykiai.

Mūsų bendradarbiavimo formos yra labai įvairios, pradedant neformaliomis diskusijomis Civilinių bylų skyriaus pirmininkės kabinete, kokia teismų praktika yra aktuali ir kaip ją turėtų suprasti notari, iki mūsų teisėjų dalyvavimo rengiant bendras publikacijas arba mokslinius vadovėlius, vedant seminarus. Tai iš tiesų džiugina.

Tradicškai notaro ir teisėjo vaidmenys teisinėje mūsų valstybės sistemoje, ypač plačiosios visuomenės, vertinami kaip pakankamai skirtingi. Visgi tradicinėje doktrinoje nėra svetimas notaro ir prevencinio teisėjo gretinimas, nors gyvenime tai girdžiu gana retai. Kai socialinės apklausos parodo, jo notarais pasitiki 68 procentai apklaustųjų, teismams toks rodiklis nėra realybė. Tačiau, gerbiamasis Mariau, o jei atliktumėme eksperimentą ir paklaustumėme žmonių „ar jūs pasitikite notarais – prevenciniais teisėjais?“, nesu tikra dėl rezultatų, žinant, kad teisėjais pasitiki 25 procentai. Matyt, vertėtų pasitarti, kurioje vietoje tą teisėjo titulą verta vartoti.

„Čia ateinantys, užmirškite ramybę“, pasak šaltinių, skelbė užrašas virš teismo durų Senovės Kinijoje. Notari ramia širdimi galėtų užsirašyti priešingą sentenciją: „Čia ateinantys,

raskite ramybę.“ Ko gero, čia slypi ir mūsų profesijų skirtumai, ir notaro profesijos stiprybė, pranašumas: pas notarą ateinantys žmonės jaučiasi saugūs ir tikri dėl ateities, jaučia dvasinį komfortą, o tai prisideda prie pasitikėjimo notariatu, kaip institucija, didėjimo.

Kai kalbame teisine kalba, sakome, kad teismo paskirtis ir tradicinė funkcija – spręsti ginčus; tuo tarpu notaras nenagrinėja asmenų ginčų, nenustatinėja ginčytinų aplinkybių. Kai kyla ginčas, notaras turi perleisti tą funkciją teismui. Notaras gali tvirtinti tam tikras teises ar faktus tik tokiu atveju, jei dėl jų turinio ir teisėtumo jam nekyla abejonių.

Tačiau pastaruoju metu teisės doktrinoje, įstatymų leidyboje ir teisinėje praktikoje besirandančias tendencijas ir vykstančius procesus drįsčiau pavadinti šių dviejų profesijų suartėjimu. Galime kalbėti ir apie notaro, kaip prevencinio teisėjo, funkciją.

Kaip konstatuojama teisės doktrinoje, Lietuvos notariatas priklauso lotyniškojo notariato sistemai, kurio esmė – garantuoti civilinių teisinių santykių teisėtumą ir stabilumą, tvirtinant sandorius, turinčius ypatingą įrodomąją ir vykdomąją galią, ir kartu užkirsti kelią ateities ginčytinoms situacijoms. Visi lotyniškosios notariato sistemos notarai vykdo svarbius valstybės įgaliojimus – prevencinį teisingumą, kuris yra privalomas tam tikriems svarbiems sandoriams daugelyje lotyniškojo notariato sistemos valstybių.

Notariatas lotyniškojo notariato valstybėse laikomas prevencinės teisėsaugos organu. Prevencinė teisėsauga kaip savarankiška jurisdikcija egzistuoja šalia klasikinės ginčų sprendimo jurisdikcijos bei suprantama kaip valstybės sukuriamas apsauginis mechanizmas, apimantis pagalbą tinkamai įforminant civilinius teisinius santykius, civilinių teisinių santykių dalyvių teisinio saugumo užtikrinimą, veiklą, kuria siekiama išvengti ginčų ateityje.

Kaip yra rašęs Lietuvos notarų rūmų prezidentas M. Stračkaitis, notarai, atlikdami notarinį veiksmą, derina sandorio šalių valią ir interesus, šia veikla notarai užsiima kasdien, tvirtindami kiekvieną sandorį. Taigi notarai kasdien vykdo teisingumą, nes teisingumas, mano nuomone, ir yra skirtingų interesų suderinimas.

Notaro, kaip prevencinio teisėjo, arba, kaip jau minėjo Egidijus Kūris, „out of court magistrate“ statuso pripažinimas supranacionalinių teismų praktikoje reiškia dar vieną žingsnį link šių profesijų suartėjimo.

Profesorius Kūris užsiminė apie vieną bylą - štai Europos Žmogaus Teisių Teismo 2017 m. kovo 21 d. sprendime Ana Ionita vs. Romania konstatavo, kad civilinės teisės sistemose notarų vaidmens ypatumai kyla iš jų hibridinio statuso „out-of court-magistrates“ / „magistrat de l'amiable“, kaip laisvos profesijos atstovo, vykdančio valstybės pavestas funkcijas. Iš to išplaukia būtinybė saugoti visuomenės pasitikėjimą notarais, o jų veiklai, kaip ir teismų, taikomi nešališkumo ir nepriklausomumo principai, tuo notaro statusas tampa artimas teisėjo (bet ne advokato, kuris turi būti šališkas) statusui. Doktrinoje imama kalbėti apie „teisę į teisingą notarą“ EŽTT Konvencijos 6 straipsnio, garantuojančio teisę į teisingą teismą, kontekste („The notary, „out-of-court magistrate“ with regard to the European judge of Human Rights“, Jean-Pierre Marguenaud, Corine Dauchez, Benjamin Dauchez).

Notaro funkciją vykdyti prevencinį teisingumą savo praktikoje pripažįsta ir ESTT (nors pati sąvoka „out-of court-magistrates“ / „magistrat de l'amiable“ nėra vartojama).

Pvz., 2015 m. byloje C-32/14 konstatuota, kad notaro statusas įgalina jį vykdyti nesąžiningų vartojimo sutarčių sąlygų kontrolę.

Notaro, kaip prevencinio teisėjo, vaidmuo ir siekis išgryninti teismo funkciją vykdyti teisingumą sprendžiant šalių ginčus maždaug prieš dešimt metų Lietuvoje paskatino iniciatyvas dėl nebūdingų teismų funkcijų perdavimo notarams. Rezultato sulaukėme šiais metais – nuo 2023 m. sausio 1 d. įsigalios Civilinio kodekso, Notariato įstatymo, kt. įstatymų pakeitimai.

Tai bylos, kurias mes tradiciškai vadiname ne ginčo bylomis, teismo įsakymai, leidimai įvairiems sandoriams, susijusiems su šeima, turtu, nepilnamečių vaikų interesais, santuokos nutraukimas, kai nėra ginčo, tėvystės pripažinimas, kai nėra ginčo. Ar tai yra per paprastos ir mažai reikšmingos bylos? Ar teismai jas geba nagrinėti mažiau kvalifikuotai negu turėtų notarai? Ar dėl to, kad žmonės mažiau pasitiki teismais? Nei viena, nei kita, nei trečia. Tiesiog tai yra mūsų valstybės sąmoningai pasirinkta pozicija ir kryptis – kad valstybės institucija turi turėti savo išgrynintas funkcijas. Taigi Lietuvos teismai turi tausoti, efektyviai naudoti turimus resursus, ir valstybė gali skirti teismų veiklos užtikrinimui finansavimą, kuris eliminuoja teismams nebūdingas funkcijas. Kodėl teismai pritaria šiai idėjai? Nes mes neturime kitos išeities užtikrinti normalų teisėjų darbo krūvį, nes valstybės kryptis yra tiek teisėjų skaičių, tiek finansavimą, tiek kitus resursus mažinti. Galėčiau paminėti, nors tai ir nėra malonūs skaičiai, pagal šių metų „Europos teisingumo švieslėtės“ duomenis, Lietuva turi beveik pigiausią teismų sistemą. Jei kalbame apie tai, kiek valstybė išleidžia teismams, pagal vieną kriterijų – kiek vienam gyventojui tenka išlaidų išlaikant teismus – esame „garbingoje“ antroje vietoje skaičiuojant nuo galo. Mažiau už mus išleidžia tik Kipras. Teismai neturi ketinimų priešintis valstybės sąmoningai pasirinktai kryptčiai, nes teismų sistema turi užsiimti ginčų sprendimu, ir atsirado viena iš pakankamai efektyvių priemonių sumažinti teismų, ypač apylinkių teismų, darbo krūvį, vadinamuosius ne ginčo sprendimus atiduodant notarams.

Ką tai reiškia notarams? Parodys ateitis. Manau, kad kolegos notarai labai greitai įsitikins, kad šios bylos yra pakankamai sudėtingos, nepaisant, kad jose nėra ginčo. Pareigų notarai gaus iš tikrųjų labai daug. Kai kalbame, kad ne teisėjas, o notaras tvirtins sandorį dėl šeimos turto, susijusį su nepilnamečių vaikų interesų apsauga, neabejoju, kad kolegų notarai jau paskaitė, kiek pareigų įstatymas jiems numato. Notarai turės užtikrinti, kad nebūtų pažeisti nepilnamečio vaiko interesai, notarai turės pareikalauti duomenų apie šeimos turtingumą, įvertinti, ar patvirtinus šį veiksma, vaikas ne tik turės kur gyventi, bet ir sąlygas vystyti fiziškai, intelektualiai, doroviškai... Iš tikrųjų tai nėra paprasta. Bet jei teismai susidorojo, matyt, susidoro ir notarai. Tai yra labai reikšminga. Juk ir teismo sprendimas išsprendus ginčą, ir notaro sprendimas sukelia lygiai tokias pat rimtas pasekmes žmonių teisėms ir jų teisei padėčiai.

Dėl santuokos nutraukimo, kai nėra ginčo, įstatymas liepia apsaugoti kito sutuoktinio interesą, kad sutartis neprieštarautų viešajai tvarkai. Visi požymiai, kuriais turėtume operuoti, yra vertinamieji, nėra įstatyme nė vienos normos, kuri jums pasufleruot, nėra standartinių sutarčių, nėra standartinio turto sąrašo, nėra aišku, kaip viešasis interesas galėtų būti pažeistas arba ne. Tačiau šioje vietoje grįžtu prie mūsų su jumis bendradar-

biavimo. Iki šiol suformuota teisminė praktika, manau, tikrai neblogai pasitarnaus notarams. Visi sunkumai yra įveikiami.

Neabejoju, kad žmonių išlaidos tvarkant šiuos reikalus išaugs, ir jos turi išaugti. Notaras nėra valstybės išlaikomas. Tai, ką anksčiau teisme buvo galima padaryti vos ne už dyką, žmonės, norėdami ramaus gyvenimo, turės susimokėti. Jei ne pinigais, tai nervais – bylinėdamiesi teisme.

Ar bus ginčų teisme? Bus. Bet manau, kad notaro veiksmų skundimas tikrai nebus labai dažnas. Praktika nusistovės. Viskas čia bus gerai. Visgi konferencijoje norėčiau iškelti dar du klausimus.

Tikėtina, kad pradžioje kils nemažai ginčų dėl notarų veiksmų / atsisakymo juos atlikti, tačiau notarinė praktika ilgainiui nusistovės.

Ar visos galimybės išsemtos? Teismo įsakymai yra gausiausia ne ginčo bylų dalis, kurios labiausiai apkrauna apylinkių teismų teisėjus, vos ne pusė bylų. Ar negalėtų būti notarams perduotas teismo įsakymo, kaip ne ginčo teiseną vykdomo kreditoriaus, reikalavimo patenkinimas? Ir kitas klausimas – o kodėl sutuoktiniai, kurie turi nepilnamečių vaikų, negali bendru sutarimu nutraukti santuokos pas notarą? Argi notaras negali užtikrinti nepilnamečių vaikų interesų? Kitose valstybėse – Latvijoje, Graikijoje, Italijoje, Rumunijoje, Prancūzijoje – reguliavimas yra kitoks.

Klausimų galėtų būti keliama ir daugiau, ateitis parodys ir atsakymus.

O šiandien linkiu sėkmės kolegoms notarams toliau stiprinant notariato institucijos vietą ir reikšmę mūsų valstybės teisinėje sistemoje. Ačiū už dėmesį, gražios šventės!

Teisėjų tarybos
pirmininkė Sigita
Rudėnaitė lygino
teisėjų ir notarų,
kaip „prevencinių
teisėjų“, funkcijas.
Foto Eduardo
Bareikos.

**PROF. DR,
RIMVYDAS
PETRAUSKAS**

Vilniaus universiteto
rektorius

Istorijos ir teisės sąsajos istorijos ir mūsų dienų kontekste

Teisės ir istorijos ryšys kyla iš pamatinio principo, kad žmogaus veikimas remiasi tradicija ir atmintimi. Bendruomenių istorinė atmintis ir žinios sudarė prielaidas rasti teisei – tai iš kartos į kartą perduodami teisiniai papročiai, kurie laikui bėgant buvo surašyti. Rašytinė teisė reglamentavo politinių bendruomenių gyvenimą, o kartu atspindėjo tų laikų visuomenių gyvenimo būdą. Taip normatyvinė teisė tampa istorijos šaltiniu, istorinio pažinimo priemone.

Teisės normų perdavimas ir tęstinumas yra istorinis teisės bruožas. Archajinėse visuomenėse apskritai nebuvo įsivaizduojama, kad teisė gali būti atnaujinama, nes tik „sena gera teisė“ suvokta kaip teisinga, tik „senovės“ principu paremtos teisinės normos galiodavo. Tačiau net ir po Apšvietos epochoje įvykusių fundamentalių pasaulžiūrinių pokyčių, įsitvirtinus pažangos idėjai, o „tradicijai“ netekus išskirtinio legitimacijos statuso, teisės samprata išlieka istorinė, paremta suvokimu, kad naujai formuluojamos normos plėtoja paveldėtus ir įtvirtintus bendruosius teisės principus. Pagrįstai tvirtinama, kad modernioji Europa remiasi keliomis tradicijomis, tarp kurių yra ir Romos teisė.

Taip pat ir Lietuvos istorijoje galime rasti įvykių ir reiškinių, kurie iki šiol suvokiami kaip tam tikri riboženkliai šalies teisės raidoje. Tai ir teisės kodifikacijos proveržis 16 a., kurį išreiškė per keletą dešimtmečių sukurti trys Lietuvos Statutai. Tai ir Teisės fakulteto įsteigimas Vilniaus universitete 1641 m. bei profesorių, tokių kaip Aronas Aleksandras Oliza-

rovijus, veikla. Galiausiai tai ir 1791 m. Gegužės 3 d. konstitucija, kurios reikšmė pagaliau deramai pripažinta ir Lietuvoje.

Šiandien aptarsiu du atvejus, kaip tas pats reiškinys gali būti suprantamas žvelgiant iš istorinės ir teisinės perspektyvos.

Pirmas atvejis yra testamentas – teisinis dokumentas ir istorijos šaltinis. Teisės srityje testamentas yra teisinis potvarkis dėl turto paveldėjimo mirties atveju. Tuo tarpu istorikams Viduramžių ar ankstyvųjų Naujųjų laikų testamentas yra šaltinis, kuris leidžia pažinti ne vieną svarbų istorijos aspektą. Turint omenyje šaltinių stoką, ypač ankstyvųjų laikų, testamentai atskleidžia dalykus, kurių neretai negalima apčiuopti kituose dokumentuose. Antai XV a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kilmingųjų testamentuose galime stebėti atsiradimą naujo socialinio reiškinio – „paleidimo į laisvę“ (lot. *manumissio*), kas iš esmės reiškė „nelaisvos šeimos“ atstovams suteikiamą socialiniu požiūriu aukštesnį baudžiauninkų statusą. Konkrečiai tai reikėsi žemės sklypų suteikimu, už kuriuos reikėdavo atlikti įprastas baudžiauninkų prievoles. Tuo pat metu testamentuose galime stebėti lavinimo ir knyginės kultūros plitimą tarp Lietuvos kilmingųjų, nes rankraštinės ar spausdintos knygos traktuotos kaip kilnojamas turtas, vardinamas tarp kitų brangių paveldėtojams skirtų daiktų. Ir, žinoma, testamentas atskleidžia to meto žmonių pasaulėžiūrą ir ypatingą religijos vietą. Testamentas buvo suvokiamas kaip religinis aktas, „paskutinė valia“ (*ultima voluntas*), savotiškas „pasas į Dangų“, kuriuo testatorius pasirūpindavo savo sielos gerove, taip pat žemiškojo kūno paskutine stotele (palaidojimo vieta). Kaip savo viename Radvilai dedikuotame 16 a. pabaigos eilėraštyje rašė Jokūbas Vaina: „Tu skiri paveldėtoją pirmą Kristų“, likę tik „tavoms giminėms“. Vėlesniuose testamentuose sutinkame didaktinius nurodymus dėl vaikų auklėjimo, ištikimybės valdovui ir valstybei (Respublikai) deklaravimą. Pagaliau testamentai yra šaltinis tyrinėti notariato genezę Lietuvoje, kadangi juos testatoriaus valia surašydavo ir patvirtindavo apaštališkieji notariai.

Kitas atvejis yra 12 a. Bolonijos teisininkų darbai, kurie, viena vertus, gali būti nagrinėjami istoriniu požiūriu kaip Romos teisės recepcijos intensyvėjimas Vakarų Europoje. Tokiu būdu gali būti rekonstruojamas įvairių teisinių normų perėmimas skirtingose Europos valstybėse, taip pat ir Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. Kita vertus, žvelgiant iš teisės perspektyvos, išsilavinusių teisininkų kadaise perimti ir naujai perteikti Romos teisės principai galioja iki šiol ir sudaro šiuolaikinės civilinės teisės, teisės etikos pagrindus (pavyzdžiui, nepriekaištingos reputacijos samprata).

Grįžtant prie testamento, tai Romos laikų įstatymai tapo pagrindu paveldėjimo reguliavimo tvarkai Europoje, taigi dviejų tūkstantmečių istorijai. 12 a. kanonistai pritaikė šią teisę ir ilgiems laikams sukūrė testamentinę teisę. Jie plėtojo Romos teisę, tačiau kartu reagavo į aktualijas. Antai atsižvelgiant į to meto socialinio gyvenimo tendencijas (kilmingųjų siekį koncentruoti valdas) ir Bažnyčios ypač puoselėjamą šeimos institutą, buvo numatytas privalomas sutuoktinio ir vaikų paveldėjimas. Ir šių dienų notaro darbo dalis vyksta pagal romėnų nustatytas, o vėliau Katalikų Bažnyčios perimtas ir išplėtotas taisykles, o Lietuvos civilinio kodekso 5.20 straipsnis aiškiai nusako teisę į privalomąją palikimo dalį.

Teisės recepcijos fundamentalumas. Pavyzdžiui, nekaltumo prezumpcijos arba draudimas suimti ir bausti be teismo, įtvirtintas 1434 m. Žygimanto Kęstutaičio privilegijoje (*neminem captivabimus nisi iure victum*), iš esmės kartojo 1215 m. anglų Didžiosios Laisvių chartijos principą.

Bet ši recepcija, žinoma, nekeičia fakto, kad tam tikrose šalyse galėjo formuotis saviti teisės taikymo principai. Antai Lietuvos ir Lenkijos teismų išskirtinis bruožas buvo siekis bylas užbaigti šalių tarpusavio susitarimu – *pojednanije*, kuriam teismas paprastai pri-tardavo. Galbūt šios tradicijos atmintis paskatins dar aktyviau taikyti mediacijos principą šiuolaikiniuose teismuose.

Atskiruose Europos regionuose skyrėsi teisinio mąstymo, teisės kodifikavimo raida, kada pastebima savita dinamika, nulemta bendros istorinės raidos specifikos. Lietuvos istorijoje šiuo požiūriu išskirtinis buvo 16 a. Pirmasis Lietuvos Statutas buvo parengtas pirmaisiais šio amžiaus dešimtmečiais. Tai buvo metas, kai ilgą laiką šalyje vykusios so-cialinės permainos pagaliau buvo konceptualiai apibendrintos teisės srityje. 16 a. pirmo-joje pusėje gyvenusi didikų karta buvo pirmoji, kuriai skaitymas ir rašymas buvo natū-ralus dalykas. Visa tai formavo naują požiūrį į intelektualinės tradicijos ir rašto vaidmenį politiniame ir socialiniame krašto gyvenime.

Teisės surašymas buvo vėlyvaisiais Viduramžiais vykstančio bendro rašto ir dokumen-tacijos sklaidos proceso dalis. Rašto kultūra Lietuvos vidaus gyvenime paplito tik po ša-lies krikšto 14 a. pabaigoje, todėl teisės kodifikacija čia prasidėjo kur kas vėliau nei kito-se Europos šalyse. Tai turėjo ir teigiamų pasekmių svarbiausio Lietuvos teisės paminklo, Statuto, turiniui. Buvo sugebėta pasinaudoti kitų kraštų patyrimu: Statutuose akivaizdi lenkų, rusų, vokiečių ir romėnų teisės įtaka, o jo formuluotės, lyginant su daugeliu anks-tesnių Europos teisyne, buvo labiau išbaigtos. 16 a. Lietuvoje vyko tikras teisinės minties proveržis, atspindintis sparčias socialines, politines ir kultūrinės permainas šalyje. Vos sudarius vieną įstatymų kodeksą, pradėtas svarstyti naujas: 1529 m. buvo parengtas Pirmasis Lietuvos Statutas, 1566 m. – Antrasis, 1588 m. – Trečiasis. Pastarasis buvo priimtas jau sudarius Liublino uniją su Lenkija ir buvo savotiška Lietuvos politinio sava-rankiškumo manifestacija. Lietuvos Statutų kūrimo istorija yra puiki daugiakultūrinės ša-lies patirties išraiška. Pirmasis Statutas buvo parengtas katalikų didiko LDK kanclerio Alberto Goštauto aplinkoje. Antrojo autoriai buvo iš svetimų kraštų atvykę ir čia ilgam apsistoję intelektualai ir lotyniškos kultūros propaguotojai: lenkas Augustinas Rotundas ir ispanų kilmės dvasininkas, teisininkas ir poetas Petras Roizijus. Trečiojo rengimui va-dovavo iš stačiatikybės per kalvinizmą į katalikybę konvertavęs rusėnų kilmės didikas Leonas Sapiega. Lietuvos Statutai buvo modernus teisės dokumentas tiek savo forma, tiek turiniu. Statutuose garantuota LDK piliečių, t. y. bajorų, turto ir asmens neliečiamybė, neleidžiama suimti be teismo sprendimo, nustatyta griežta bausmė už neteisingą įskun-dimą, draudžiama paversti laisvą žmogų vergu, numatyta pareigūnų savivalės kontrolė.

Kaip rodo Statutų vertimai į lenkų, rusų ir vokiečių kalbas, 17 a. kaimyninių kraštų teisi-ninkai, tobulindami savo šalies teisinę sistemą, ne kartą naudojos Lietuvos Statutais. Sta-tutas ilgainiui tapo svarbia bajorų visuomenės identiteto dalimi: Abiejų Tautų Respublikos laikais – saugojamo valstybingumo simboliu, carų valdžioje – prarastų laisvių relikvija.

Teisė ir istorija yra glaudžiai susijusios disciplinos. Suvokti Lietuvos ir Europos teisę galima tik istorinės raidos kontekste. Todėl teisininkų išsilavinime istorijos studijos vaidina svarbų vaidmenį, o teisės istorikai (Lietuvos istorijos atveju, tai visų pirma Juliusas Bardachas ir Konstantinas Jablonskis) yra tarp geresnių istorijos procesų žinovų.

Istorinė perspektyva padeda suprasti ir ramiai vertinti šiuolaikinės teisės raidos kryptį globalios teisės požiūriu. Ji kviečia nekurti dichotomijų tarp nacionalinės ir Europos Sąjungos ar dar plačiau besirandančios globalios teisės, o kurti normas ir sistemas, kurios leistų individams, bendruomenėms, institucijoms gyventi, dirbti ir bendradarbiauti įveikiant sienas ir (kas dar svarbiau) neišvengiamai išskylančius nesusipratimus. Net ir tobuliausios taisyklės negali aprėpti sudėtingo ir besikeičiančio pasaulio, teisingai įvertinti aplinkybes – tai esminis teisės taikymo tikslas. Turbūt tai turėjo omenyje žymusis teisės istorikas ir teoretikas Haroldas Bermanas, kuris šalia įprastų teisės kūrimo ir taikymo prielaidų įrašė aistrą, aiškų, „kontroliuojamą“ (man tai primena istorikų „kontroliuojamą vaizduotę“), siekiant tiesos ir teisingumo.

**PROF. HABIL.
DR. VYTAUTAS
NEKROŠIUS**

akademikas, Vilniaus
universiteto Teisės
fakulteto Privatinės
teisės katedros
vedėjas

Notariato vieta dabartiniame teisės pasaulyje, jo sąveika su visuomene ir kitomis teisės profesijomis, notariato reglamentavimo ir santykių su valstybinėmis kontroliuojančiomis institucijomis problemos, tolesnės notaro profesijos raidos ir kompetencijų plėtimo aspektai

Mieli kolegos,

Pirmiausia, labai jus sveikinu. Gyvename labai įdomiais laikais. Gyvename laiku, kai Ukrainos žmonės ir kariuomenė kala paskutinę vinį į fašistinės Rusijos imperijos karstą, esu visiškai įsitikinęs, neliks to dalyko. Bus kažkas kito, bet šio darinio, kuris du šimtus metų neduoda Europai ir savo kaimynams ramybės, ačiū Dievui, ačiū Ukrainai – neliks (salės plojimai - red.).

Antra rimta proga – notariatas. 1992 metų reforma. Pasakysiu tik vieną sakinį: šita reforma buvo visos teisinės sistemos reformos pradžia. Kitaip tariant, notariatas, visai Lietuvai žengiant į naują pasaulį, stovėjo priekyje. Iš paskos laukė daugybė kitokių reformų – advokatūra, teismai, visi kiti. Visa tai buvo po to. Pirmieji buvo notariai.

(Teisėjų tarybos – red.) pirmininkė kalbėjo apie teismams nebūdingas funkcijas. Atsiprašau iš anksto. Ar kas nors girdėjo apie ypatingą teiseną? Yra toks dalykas Civilinio proceso kodekse. Ne mes sukūrėme, ne sovietai sukūrė, tūkstančius metų galioja – nuo romėnų teisės. Ten nėra ginčų, ir ten dirba teisėjai. Todėl nereikia kalbėti apie teismams nebūdingas funkcijas. Tai yra labai būdingos teismams funkcijos. Manau, kad tai, kas dabar padaryta, neišspręs jokių teismų problemų, sumažins krūvį puse procento, padidins krūvį trimis procentais. Tuoj pasakysiu kodėl. Ar tikrai notaras – preventyvus teisėjas. Taip turėtų būti mano supratimu. Perspektyvoje ir notaras gali gyventi bei turės

ateitį su sąlyga, jei jis preventyviu teisėju taps. Ir jei žmogus supras, kad jam notaro reikia.

Visi vaikystėje žiūrėjome filmus apie indėnus ir prisimename vaizdus, kaip jie kariauja su „geležiniu arkliau“. Nenugalėjo. JAV ir visame pasaulyje nutiesti geležinkeliai. Nenugalėsite „geležinio arklio“. Pažanga yra toks dalykas, patinka ar nepatinka, ji ateina kaip tanakas. Gali prisitaikyti ir atsistoti priekyje būti vedliu. Bet negali to sustabdyti.

Prisimenu, kaip svarstėme notarų atsakomybės normas, sėdėjome su kolegomis iš Vokietijos. Ginčijome, kodėl privalome turėti visą atsakomybę, juk vykdome viešą funkciją, kodėl turime atsakyti kaip valstybės tarnautojas? Ir vokiečiai aiškino kodėl, o šiandien tai savaime suprantama, tačiau koks nueitas kelias. Šiandien turime standartą – civilinės atsakomybės standartą. Tai irgi labai svarbu, kalbant apie naujas funkcijas. Juk visi skaitėte Aukščiausiojo Teismo nutartį? Jūs, gerbiamieji, turite prisiminti, koks klientas pas jus lankėsi prieš trejus metus ir kaip jis atrodė. Nes jeigu jūs neatsiminsite, tai sumokėsite. Draudimas jūsų sumokės, ir jūs patys.

Kodėl notarais pasitikima labiausiai? Mes kalbame apie kokybę, kaip viskas „faina“, gera. Bet mielieji, būkime biedni, bet teisingi, jūsų profesijos prigimtis yra tokia, kad jums visada iš visų teisininkų pasitikės labiausiai, jeigu ne visiškai asilai dirbs. Juk preziumuojame, kad viskas gerai dėl darbuotojų? Kodėl? Nes pas jus nėra priešingų interesų. Pas jus ateina vienas, kuris nori nupirkti, kitas nori parduoti. Interesai sutampa. Kodėl nepasitikėti? Juk atėjai, gavai, ko nori, išėjai – viskas, pasitikiu. O pas advokatą – ne. Nes jei vienas advokatas gina, kita pusė, turinti kitą advokatą, tikrai nepasitiki. Ir pas teisėjus tas pats, ir pas prokurorus. Pas antstolius – išvis nešnekėsiu, antstolis juk vos ne priešas tautos, nes prasiskolinau ir turiu grąžinti.

Taigi, naujos funkcijos, kaip plečiasi kompetencija? Hipotekos reforma įvyko – puikiai dirbate, kepurę nukeliu. Vykdomieji įrašai – irgi puikiai dirbate, kepurę nukeliu. Santuokų nutraukimas abiejų sutuoktinių sutarimu, kai nėra nepilnamečių vaikų, leidimų išdavimas, kas ateina nuo kitų metų. Ir tai, kas kabutėse nebūdinga teismams, nelabai kabutėse būdinga notarams. Štai naujas kodeksas. „Kai yra šio straipsnio 1 dalyje nurodytos sąlygos, taip pat kai sutuoktiniai daugiau negu metus netvarko bendro ūkio, negyvena santuokinio gyvenimo ir neturi bendrų nepilnamečių vaikų, santuoka sutuoktinių bendru sutikimu nutraukiama notarine tvarka.“ Tai reiškia sutartis dėl turto padalijimo. Noriu pacituoti 2021 metų vasario 23 d. kasacinio teismo nutartį: „Teisėjų kolegijos vertinimu, tokiu atveju, kai teismui pateikiama tvirtinti sutartis, kuria sutariama visą santuokoje įgytą turtą paskirti vienam sutuoktiniui, kitam neskiriant jokios kompensacijos, teismui turi kilti abejonė ir atitinkamai pareiga patikrinti, ar tokia sutartis neprieštarauja imperatyviosios teisės normoms, nepažeidžia vieno sutuoktinio ar kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų.“ Ir toliau, pirmoje dalyje: „išplaukia, kad teismas, vertindamas sutarties teisėtumą, privalo žinoti, ar turtas dalijamas po lygiai, o jeigu jis sutuoktinių dalijamas nukrypus nuo lygių dalių principo, tai – dėl kokių aplinkybių, ar jos atitinka įstatymo nustatytus kriterijus.“ Dabar prisiminkime notaro atsakomybės standartą, kurį nustatė Aukščiausiasis Teismas. Ir linkiu jums sėkmės tvirtinant šią sutartį. Nes kita pusė po to prisimins, kad jai teko nelygiai, nukeliaus į teismą. Panaikins sutartį, nes buvo kokių nors imperatyvų, atsiras žala, jūs

sumokėsite. O dar daugiau, kai pas jus ateis jūsų ilgametis klientas, kuris nori nutraukti santuoką, jūs pradėsite aiškinti apie lygių dalių principą. Klientas sakys: „Notare, aš pas tave visą savo turtą parduodavau, ko nori, dėk antspaudą greičiau.“ O jei nedėsi, neteksi kliento. Tai bent rimta dilema. Tas pats apie leidimus. Reikia patikrinti šeimos turtą, ar nepažeidžia imperatyvų, ar vaikas nebus paliktas be gyvenamojo būsto. O jums tai parduoti reikia, mokestis juk jums eina. O kaip pasakyti „ne“ nekilnojamojo turto kontorai, kuri pas jus paslaugas gauna? Bet vis prieš akis guli Aukščiausiojo Teismo nutartis su atsakomybės standartais. Oi, nelengva bus.

Toliau pakalbėkime apie perspektyvas. Profesorius V. Mikelėnas kalbėjo apie Europos Sąjungos Teisingumo Teismą. Jis žiauriai pasakė, aš švelniau pasakysiu. Kai sprendė byloje dėl pilietybės, Teismas nepasakė, kad nevykdote viešosios funkcijos. Notaras vykdo viešąją funkciją, tačiau ši viešoji funkcija yra nepakankama, tai nėra valstybės galios įgyvendinimas, kad būtų galima taikyti pilietybės apribojimą. O dabar turime antrą paklausimą iš Vyriausiojo administracinio teismo Europos Sąjungos Teisingumo Teismui dėl konkurencijos. Profesorius Mikelėnas sakė, kad Teismas greičiausiai pripažins, kad notariatas yra Konkurencijos įstatymo subjektas. Tokiu atveju – „šakės“. Tai reikš laisvą konkurenciją. Nes jei notaras yra konkurencijos subjektas, jo skaičiaus ribojimas – niekuo nepagrįstas, kaip ir kainų ribojimas. Ir tai „išspinduliuos“ visam lotyniškajam notariatui. Jei kas tikėtės, kad tik Lietuvai – tai ne. Manau, kad bus kažkas per vidurį. Nemanau, kad apgins lotyniškąjį notariatą, dviejų tūkstančių metų tradiciją, ne. Šiandieninis pasaulis, verslas, žmonės nori patogumo, paprastumo ir greitumo. Ir visi tai jaučia. Ne veltui paminėjau filmą apie indėnus. Gali šaudyti strėlėmis į „geležinį arklį“, bet jis vis vien važiuoja. Manau, kad bus pasakyta kažkas per vidurį – gali būti taikoma konkurencija, bet gali būti kažkokie ribojimai. Kitaip tariant, stovime ant pokyčių slenksčio. Ir manau, kad kitą vasarą mes per tą slenkstį žengsime.

Kur pavojai? Mes džiaugiamės eNotariatu. Ne veltui sakiau, kad 1992 metais notariatas su savo reforma buvo priekyje. O kiek mes laiko turime eVyriausybę? Dešimt metų? Civilinės bylos elektronine forma kiek sudaro? 80 procentų? Daugiau. Antstoliai išvis gyvena elektroniniame formate jau seniausiai. Mielieji, eNotariatas yra labai šaunu, tik tai yra net ne „vakar“, tai „užvakar“. O juk net šimto procentų apimties neturime. Kai man sako, kad Vokietijoje sėkmingai su popieriais dirba – tegu dirba, tai ne mūsų problemos. Kai 2012 metais atsirado galimybė įsteigti įmonę internetu, nuo to laiko nekilo nė vienos problemos – nė vienos. Manau, nėra dėl to nė vieno ginčo teisme. Kiek? Du ar trys? Ne tai esmė. Gerai, kai turite kitą pusę – bankus, kurie nesupranta, ką šneka. Jie, patys būdami hipotekos šalimi, nori ją sutvarkyti. Bet jeigu jie šnekėtų kitaip, jums būtų ne taip viskas paprasta. Turime gerą įmonių pavyzdį – programa tave identifikuoja, patikrina. Aš pats įsteigiau įmonę – per 20 minučių. Kažkas turi būti bloguoju pranašu, kurio pranašystės neišsipildys. Iš jūsų niekas neatims sudėtingų sandorių. Mielieji notariai, jūs esate labai reikalingi. Ten, kur yra problemų, vis eis pas jus. Bet hipoteka be problemų – ne pas jus, nekilnojamas turtas, kur vienas nori nupirkti, kitas – parduoti, sutaria dėl kainos, bus padarytos standartinės sąlygos, sukurta programa su dirbtiniu intelektu, kaip šiandien mašiną pirkdami, o programa visa tai dar ir užregistruos. Kas atsitiks, kai visi

standartizuoti sandoriai iškeliaus iš notariato? Galėsite užrakinti duris ir išeiti namo. Nes visa kita – vos keli procentai jūsų veiklos. Kokia išeitis? Ji visada yra. Eiti į rytdieną. Turite vėl eiti priekyje įvykių. Ne užvakar, ne vakar, o rytoj. Notariatas turi atsistoti į rytdieną, ten, kur gyvenimas dar neatkeliavo, ir klientui įrodyti, kad jis yra reikalingas. Vienas iš variantų. Noriu parduoti butą. Galiu susitvarkyti tai internetu. Turiu savo notarą. Pasakyčiau – ten yra butas, jis parduodamas – išspręsk problemą. Kitą dieną notaras skambina, sako – poryt. Prisijunk per e.bankinininkystę. Parašus sudedame, susimokame – viskas. Arba dabar ateina paveldėjimo tvarkytis – suvaikščioti į bankus, nueiti į „Sodrą“, atnešti tą, aną, penktą-dešimtą, tada notaras surinks, surašys pažymėlę. Man to nereikia, man tai neįdomu, ir žmonėms tai neįdomu. Žmonėms įdomu, kai greitai, efektyviai, kokybiškai ir saugiai. Visa tai yra įmanoma ir notariatas tai gali padaryti. To jums labai ir linkiu. Stoti pokyčių priekyje, nebijoti juos suvaldyti, kad apie tai galėtume pakalbėti dar po 30 metų. Ačiū! Visus su švente!

Akademiko Vytauto Nekrošiaus pranešime nuskambėjo raginimas notarams užimti vietą pažangių technologijų priešakyje. Foto Eduardo Bareikos.

**DR. ANDRIUS
SMALIUKAS**

Advokatas

Kodėl Lietuvoje notarais pasitikima labiausiai?

Gerbiamieji,

Sveikinu nuoširdžiausiai su švente. Daug kas mane pažįsta, esu senas notariato draugas, kažkiek galbūt prisidėjau prie notariato sėkmės istorijos. Pristatysiu jums kelias skaidres, paaiškinančias, kodėl Lietuvoje notarais pasitikima labiausiai.

Skaidrė iš „Vilmorus“ tyrimo, apie tai jau buvo kalbėta. Notarai tiek tarp verslininkų, tiek tarp ne verslininkų turi neįtikėtinai aukštą pasitikėjimą. Šis rezultatas nėra atsitiktinis. Pirmas tyrimas, kuriame patikrintas pasitikėjimas notarais, atliktas 2005 metais. Ir nuo to laiko pasitikėjimas notarais ir notariatu yra ypač aukštas. Notarai ne visada yra pirmi, kartais juos aplenkia gaisrininkai, nes gaisrininkai yra nuostabi profesija, kuri neturi jokio intereso konflikto ir neatstovauja nė vienai iš šalių. Bet išskyrus gaisrininkus ir galbūt porą kartų policininkus, notarais visuomenė pasitiki besąlygiškai. Manau, kad pagrindinė priežastis – notarai tiesiog fantastiškai dirba savo darbą. Tam, kad užsitarnautum visuomenės pasitikėjimą, kaip sakė profesorius Kūris, turi būti turinys, vien formos neužtenka. Ir tas turinys – jūs fantastiškai gerai dirbate. Atliekate dvi funkcijas. Atliekate tai, ką romantišku lotynišku terminu įvardijote *pereat fraus* – *teišnyksta klasta*. Šis terminas atspindi pirmąpradžio notariato prasmę, kuri nėra pakitusi – notaras turi užtikrinti, kad sandoriuose nebūtų neteisėtumo. Tą neteisėtumą plačiąja prasme labai romantiškai apibūdina žodis *fraus*. Tas pats terminas, kuris anglų ir prancūzų kalbose vadinamas

fraud. Kad šios klastos nebūtų, Lietuvoje lotyniškosios sistemos notarai rūpinasi, ir tai daro fantastiškai gerai. Yra ir antroji funkcija, kurią notarai atlieka gerai. Galima ją vadinti „preventyvaus teisėjo“ funkcija, bet man labiau patinka terminas „ne ginčo teisėjas“. Bent keliais aspektais notaro, kaip ne ginčo teisėjo, vaidmuo yra neginčijamos sėkmės istorija. Pirmiausia tai hipoteka ir įkeitimas – tai tema, kurioje aš irgi truputį prisidėjau, nuo kurios prasidėjo suvokimas Lietuvos teisinėje sistemoje, kad notaras gali būti efektyvus ne ginčo teisėjas. Ir vykdomieji įrašai. Dar viena neįtikėtina sėkmės istorija. Ir ne tik verslas, bet ir gyventojai tai puikiai supranta.

Geras darbas – nėra vienintelė pasitikėjimo notarais priežastis. Visuomenei imponuoja, kad notarai prisiima savo veiksmų finansinę riziką. Tai yra unikali valstybės institucija, tai yra lotyniškojo notariato *raison d'être*. Notarai veikia savo kaštais, jie nėra valstybės išlaikytiniai. Vykdydami funkcijas, jie prisiima kaštus ir prisiima riziką. Iš esmės notarai yra daugiau nei teisininkai. Visuomenė nelabai myli teisininkus, nesvarbu, ar tai teisėjai, ar kitų profesijų atstovai. Net ir mes, advokatai, nesame labai populiarūs. Tam egzistuoja subjektyvių psichologinių priežasčių. Vokietijos teisingumo ministras dr. Marcas Buschmanas šiemet Vokietijos notarų suvažiavime pasakė labai gražią kalbą, kurioje paminėjo, kad, nepaisant bėgančių šimtmečių, lotyniškojo notariato notaras turi neužmiršti, kad visą tą laiką jis buvo ir yra daugiau nei tik teisininkas. Notaras yra kartu kunigas ir gydytojas. Notaras žiūri plačiau. Notaras išklauso, supranta, pataria. Ne tik teisės klausimais. Taip buvo ir taip turėtų likti nepaisant profesijos modernėjimo.

Kitas dalykas, kuo Lietuvos notariatas yra tikrai išskirtinis – jis nebijo reikšti vertybinės pozicijos. Institucijos vertybės labai aiškiai komunikuojamos. Geriausias pavyzdys – parama Ukrainai, kurią Lietuvos notariatas išreiškė ne tik žodžiais, bet ir realiais darbais. Lietuvos notariatas inicijavo, ir ta iniciatyva buvo sėkminga, prasidėjus Rusijos ir Baltarusijos agresijai, šios valstybės narystės Tarptautinėje notariato sąjungoje buvo sustabdytos. Manau, Lietuvos notariatui reikia paploti. Slava Ukraine!

Galiausiai notariatas kaip institucija, vienijanti visus notarus, nebijo reikšti profesinės pozicijos. Notariatas nepolitikuoja, nedalyvauja politiniuose žaidimuose ar politiniame procese. Bet jei tam tikros įstatymų leidybos iniciatyvos yra profesinė, kompetencijos prasme ydingos, notariatas apie tai kalba ir kalba prasmingai. Naudoja mokslinius argumentus, pasitelkia statistinius įrankius. Geriausias pavyzdys iš aktualių temų yra notarų pozicija prieš hipotekos ir įkeitimo antireformą.

Ir kokybiška komunikacija. Notariatas nuolat ieško modernių priemonių, kaip visuomenę edukuoti ir informuoti apie notaro vaidmenį ir ypač apie naujoves notaro darbe.

O kaip jums šunelis šioje nuotraukoje – vieną ausį nuleidęs, kitą pakėlęs? Šis šuo simbolizuoja notariato unikalią savybę. Notarai yra išskirtinė Lietuvos institucija, kuri sąmoningai siekia modernizuotis. Nereikia ginčytis, ar modernizacija galėjo ateiti anksčiau, bet faktas – kad notarai siekia judėti į priekį, naudoti modernias technologijas. Sąmoningai pasirinkau Tarptautinės notariato sąjungos prezidentės Christinos Noemi Armellos (Kristinos Noemės Armeljos) citatą: „Atsinaujinkime neprarasdami savo esmės.“ Lietuvos notariatas įkūnija šį siekį *par excellence*. Manau, kad nuotolinių notarinių veiksmų reforma yra tik vienas tokios modernizacijos pavyzdžių. Kaip matote iš Lietuvos nota-

ry rūmų grafiko, nuotolinių notarinių veiksmų augimas buvo lėtas, trūkčiojantis, tačiau jau nuo 2022 metų rudens matome, kad nuotolinių notarinių veiksmų skaičius perkopia tūkstantį per mėnesį. Galbūt prie to prisidėjo ir galimybė nuo liepos 1 dienos atlikti notarinius veiksmus mišriu būdu. Faktas vienas – tai yra didelė sėkmės istorija.

Pabaigai metafora. Nuotraukoje matote berniuką, kuris žiūri į vandenyną, galingą ir baisų. Vandenynas – tai iššūkiai ir neapibrėžtumai, kurie mūsų laukia. Vandenynė yra atgrasūs Rusijos agresoriai, vandenynė yra gausu kitų blogybių, įskaitant mūsų pačių netobulumus, kvailas politines reformas. Bet nepaisant to, berniukas yra pozityvus, jis mėgaujasi vandenyno purslais. Jis žino, kad yra pajėgus įveikti bet kokius iššūkius, kurių atneš tas vandenynas. Jis mažas, bet „kietas“.

Su švente, brangieji.

Juozo Vilkutaičio-Keturakio medaliu apdovanotas advokatas, hipotekos reformos vienas autorių dr. Andrius Smaliukas. Foto Eduardo Bareikos.

Už ilgametį nepriekaištingą darbą Juozo Vilkutaičio-Keturakio medaliu apdovanojama Vilniaus notarė Romutė Sipavičienė. Foto Eduardo Bareikos.

Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto pirmininkas Stasys Šedbaras sveikina notariato reformos 30-mečio progą. Foto Eduardo Bareikos.

Notarės (iš kairės) Nijolė Pukėnaitė (Ukmergė), Gražina Butienė (Joniškis), Nijolė Daubarienė (Pakruojis), Loreta Stankevičienė (Joniškis), Gina Drackienė (Plungė), Stasė Martinaitienė (Naujoji Akmenė), Vida Penkauskaitė-Jurgutė (Kaunas).

Konferencijos kuluaruose – tradicinė ministrės Ewelinos Dobrowolskos asmenukė.